

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΜΝΗΜΗΣ ΑΓΩΝΑ ΕΟΚΑ 1955-59
(Σ.Ι.Μ.Α.Ε.)

ΤΟΥ ΑΝΑΡΧΙΑΜΕΝΟΥ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ

ΘΑΝΑΤΟΣ ΔΕΗ ΛΟΓΙΚΤΑΙ

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ
ΙΕΡΕΩΣ ΚΕΝΤΡΙΚΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ

ΠΩΣ ΕΖΗΣΑ ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΤΩΝ ΑΠΑΓΧΟΝΙΣΘΕΝΤΩΝ

Β' ΕΚΔΟΣΗ

ΝΑΣ
9-3-57

ΑΟΣ ΜΙΧΑΗΛ
ΣΟΗ ΤΗΝ 9-8-56

ΕΤΩΝ
21

ΡΚΟΣ ΔΡΑΚΟΣ
ΕΝ ΤΗΝ 18-1-57

ΕΤΩΝ
24

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΑΥΞΕΝΤΙΟΥ
ΕΠΕΣΕΝ ΤΗΝ 3-3-57

ΕΤΩΝ
28

ΕΥΑΓΟΡΑΣ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΔΗΣ
ΑΠΗΓΧΟΝΙΣΘΗ ΤΗΝ 14-3-57

ΕΤΩΝ
18

Το Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959

Ίδρυση του Συμβουλίου

Το Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959 ιδρύθηκε στις 26 Μαρτίου 1993 με απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου υπό την προεδρία του κ. Γλαύκου Κληρίδη, ύστερα από πρόταση της Υπουργού Παιδείας και Πολιτισμού κας Κλαίρης Αγγελίδου.

Σκοποί του Συμβουλίου

1. Η υπό του Κράτους αναγνώριση της προσφοράς των αγωνιστών της Ε.Ο.Κ.Α. 1955-59 και η δημιουργία Αρχείου Μελών της.
2. Η συντήρηση των χώρων που σχετίζονται με τη διεξαγωγή του Αγώνα, όπως φυλακές, φυλακισμένα μνήματα, κρατητήρια, πεδία μαχών, τόποι θυσίας, κρησφύγετα και άλλα.
3. Συλλογή και έκθεση κειμηλίων του Αγώνα.
4. Αναβάθμιση του Μουσείου Αγώνα.
5. Συλλογή και έκδοση έντυπου υλικού που σχετίζεται με τον Αγώνα, όπως φυλλάδια, περιοδικά, βιβλία, άλλα δημοσιεύματα, ταινίες, φωτογραφίες κλπ.
6. Δημιουργία και συντήρηση Πινακοθήκης Έργων του Αγώνα της ΕΟΚΑ.
7. Δημιουργία και συντήρηση του Δάσους Ηρώων.
8. Μέριμνα για τα μνημεία ηρώων.
9. Προκήρυξη διαγωνισμών με θέματα προερχόμενα από τον Αγώνα.
10. Συγγραφή ιστορικών και σχολικών βιβλίων για τον Αγώνα.
11. Διοργάνωση εκδηλώσεων για προβολή του Αγώνα.
12. Οτιδήποτε άλλο συναφές με τον Αγώνα του 1955-1959 που θα κριθεί αναγκαίο από το Συμβούλιο.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΜΝΗΜΗΣ ΑΓΩΝΑ ΕΟΚΑ 1955-59
(Σ.Ι.Μ.Α.Ε.)

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ
ΙΕΡΕΩΣ ΚΕΝΤΡΙΚΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ

ΠΩΣ ΕΖΗΣΑ ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΤΩΝ ΑΠΑΓΧΟΝΙΣΘΕΝΤΩΝ

Β' ΕΚΔΟΣΗ

ΑΣ
3-57

ΑΟΣ ΜΙΧΑΗΛ
ΣΟΗ ΤΗΝ 9-8-56

ΕΤΩΝ
21

ΚΟΣ ΔΡΑΚΟΣ
Ν ΤΗΝ 18-1-57

ΕΤΩΝ
25

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΔΥΞΕΝΤΙΟΥ
ΕΠΕΣΕΝ ΤΗΝ 3-3-57

ΕΤΩΝ
28

ΕΥΑΓΟΡΑΣ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΔΗΣ
ΑΠΗΓΧΟΝΙΣΘΗ ΤΗΝ 14-3-57

ΕΤΩΝ
18

ΛΕΥΚΩΣΙΑ
2009

Το Σ.Ι.Μ.Α.Ε εκφράζει τις θερμές του ευχαριστίες στα δύο παιδιά του Παπαντώνη Ερωτοκρίτου, Μαρία Σερέττη και Κούλλη Παπαντωνίου, γιατί μας επέτρεψαν την επανέκδοση του βιβλίου.

Επιμέλεια: Κλαίρη Αγγελίδου
Γρηγόρης Γ. Γιώρκας

Σημ.: Στο βιβλίο κρατήθηκε η γραφή όπως την έδωσε ο σεβαστός ιερέας.

Β' Έκδοση

I.S.B.N.: 978-9963-613-36-6

**Πρόλογος από την Πρόεδρο του Σ.Ι.Μ.Α.Ε
κα Κλαίρη Αγγελίδου της Β' Έκδοσης του βιβλίου
“Πως έζησα το δράμα των απαγχονισθέντων”,
του αείμνηστου Παπαντώνη Ερωτοκρίτου**

Η Μνήμη, όσα χρόνια κι αν περάσουν, ζωντανεύει, τις αυθεντικές μαρτυρίες και καταμετρά μέσα στο χρόνο τη ψυχική οδύνη, την ιστορική αλήθεια, το φέγγος της θυσίας.

Στη σύντομη, αλλά γεμάτη συγκίνηση κατάθεση του Παπαντωνίου Ερωτοκρίτου, του ανθρώπου που βίωσε τις ανεπανάληπτες στιγμές του τέλους των εννέα απαγχονισθέντων ηρώων μας του 1955-59, αλλά και της αρχής της ανάβασής τους στα χέρια του Θεού, περιγράφονται με δέος και θαυμασμό όλες οι λεπτομέρειες.

Ο σεπτός ιερέας ήταν ο τελευταίος άνθρωπος που τους είδε και τους εξομολόγησε, ο άνθρωπος που μετά τη θυσία τους διάβασε την επιμνημόσυνη ευχή, τους φίλησε εκ μέρους των γονιών τους και ολόκληρου του Κυπριακού λαού, που τους κατευόδωσε νοερά στο μακρινό τους ταξίδι, με οδύνη, οργή και περηφάνεια.

Το Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-59, επανεκδίδει τη μαρτυρία του σεβαστού γέροντα, σαν μνημόσυνο για τον ίδιο, αλλά και σαν ύμνο αιώνιο της θυσίας των εννιά παλληκαριών που με το τραγούδι και τους ύμνους στο Θεό, βάδισαν τον μικρό από το κελλί τους, αλλά πολύ μεγάλο σε μεγαλείο, δρόμο της αγχόνης.

Χρέος του Παπαντωνίου Ερωτοκρίτου η αφήγηση των αναμνήσεων του από το θείο μαρτύριο των εννέα παλληκαριών αλλά, και Χρέος δικό μας η επανέκδοση αυτών των αναμνήσεων, για να μην ξεχνούμε ούτε εμείς, ούτε οι νέες γενιές των Ελλήνων της Κύπρου, πώς πολεμούσαν και πέθαιναν τα ηρωικά βλαστάρια της Κύπρου μας για τη Δικαιοσύνη και Ελευθερία.

**Κλαίρη Αγγελίδου
Πρόεδρος Σ.Ι.Μ.Α.Ε**

Ιούνιος 2009

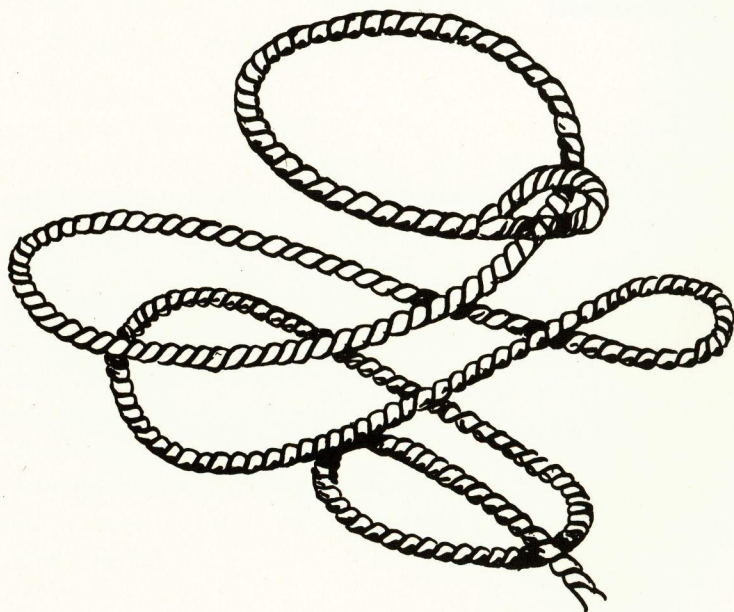

ΟΙ ΠΡΩΤΕΡΓΑΤΑΙ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ

ΙΕΡΕΩΣ ΚΕΝΤΡΙΚΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ

**ΠΟΣ ΕΖΗΣΑ
ΤΟ ΔΡΑΜΑ
ΤΩΝ ΑΠΑΤΧΟΝΙΣΘΕΝΤΩΝ**

ΛΕΥΚΩΣΙΑ—ΚΥΠΡΟΥ

Προλογικὸν Σημείωμα

Τὸ παρὸν εἶναι μιὰ συνοπτικὴ μαρτυρία τοῦ δράματος, ποῦ μὲ δέος ἐπέρασα εἰς τὲς κατὰ διαστήματα τέσσερεις ἐπαναληπτικὲς σκηνές του ὡς λειτουργὸς τῆς Ἐκκλησίας στὸ Ἐθνικὸ Θυσιαστήριον, ὅπου προσεφέρθησαν θυσία οἱ ἐννέα μάρτυρες διὰ τὴν ἐλευθερία τῆς Κύπρου.

Αἰσθάνομαι πὼς μοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγράψω μὲ λόγια τὰς ὀλονυκτίους αὐτὰς δοκιμασίας, που ἔκλεισα μέσα μου, καθὼς καὶ τὲς εἰκόνες που βλέπω συνεχῶς μπροστὰ μου μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου.

Ἀπὸ τὴν πολὺ σύντομον περιγραφὴν αὐτὴν ἴσως νὰ δυνηθῆ ἓνας ἰκανὸς χειριστὴς τοῦ λόγου νὰ δραματοποιήσῃ τὸ παρὸν, τὸ ὁποῖον ἀφιερῶ εἰς αἰωνίαν ἀνάμνησιν τοῦ πρώτου ἀπαγχονισθέντος ὑπὸ τῶν Τούρκων τὴν 9ην Ἰουλίου 1821 Ἀρχιεπισκόπου καὶ Ἐθνάρχου Κύπρου ἔθνομάρτυρος Κυπριανοῦ.

Παπαντώνιος Ἐρωτοκρίτου

Δυὸ λόγια γιὰ τὸ βιβλίο αὐτὸ

Ὁ ἱστορικὸς ποὺ πλησιάζει τὰ γεγονότα μὲ τὸ μάτι τῆς ἀντικειμενικότητος, ποὺ ξέρεи ποῖα ἔρχονται πρῶτα καὶ ποῖα ὕστερα, ποὺ ἀκολουθεῖ τὰ νήματα, ποὺ τὰ συνέθεσαν, καὶ βρίσκει τὶς αἰτίες καὶ τὶς ἀφορμὲς τους, ἴσως ἀφίνει ἔξω ἀπὸ τὴν Ἱστορία κάτι ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν γεγονότων, τοὺς ἀμέτρητους παλμοὺς ἐκείνων ποὺ ἔφτειαξαν τὴν Ἱστορία. Γιατὶ ἴσως νὰ συμβαίη ἡ ἀντινομία αὐτὴ στὸ ἀνθρώπινο γένος, νὰ νοιώθουν τὴν Ἱστορία μονάχα ἐκεῖνοι ποὺ τὴν πλάθουν.

Τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ἔχουν δύο ὄψεις: τὴν ἱστορία καὶ τὸ «μῦθο». Ἡ Ἱστορία χωρὶς «μῦθο» εἶναι ξερὰ γεγονότα χωρὶς τοὺς παλμοὺς ἐκείνων ποὺ τὰ δημιούργησαν καὶ τὰ ἔζησαν, «μῦθος» πάλι χωρὶς ἱστορία εἶναι κενὴ φαντασιοπληξία. Οἱ ἀγωνιστὲς τῆς Ἐπαναστάσεως ἔφτειαξαν τὰ γεγονότα τοῦ 21, ὁ Σολωμὸς τὸ «μῦθο» τοῦ 21. Ἔτσι ἂν ὑπάρχη ἡ ἀντινομία νὰ ζοῦν τὴν Ἱστορία μονάχα ἐκεῖνοι ποὺ τὴν πλάθουν, ὅμως μποροῦμε κ' ἐμεῖς ποὺ ἐρχόμαστε ὕστερα ἀπὸ τὰ γεγονότα καμμιά φορὰ μ' ἐσωτερικὴ στροφὴ νὰ πᾶμε κοντὰ στὰ γεγονότα, ποὺ πέρασαν, ν' ἀπλώσουμε τὰ χέρια στὸ καυτὸ αἷμα, νὰ νοιώσουμε μέσα μας τοὺς ἴδιους παλμοὺς ἐκείνων ποὺ τὰ ἔζησαν.

Σήμερα κ' ἐμεῖς ποὺ ζήσαμε τὶς συγκλονιστικὲς στιγμὲς τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς ΕΟΚΑ, τοῦ ἔπους αὐτοῦ τῶν νέων, νοιώθουμε πάλι τὴν ἀνάγκη νὰ ξαναπᾶμε πολὺ κοντὰ στὰ γεγονότα, ὅχι τόσο τῆς Ἱστορίας ποὺ μᾶς εἶναι πολὺ γνωστά, ὅσο τοῦ «μῦθου». Αὐτὸ θέλει νὰ μᾶς προσφέρη καὶ τὸ βιβλίο τοῦ σεβαστοῦ πρεσβύτου Παπα Ἀντωνίου Ἐρωτοκρίτου μὲ τὶς ἀναμνήσεις του ἀπὸ τὸν ἀπαγχονισμό τῶν ἐννιᾶ παιδιῶν τῆς Κύπρου: νὰ μᾶς φέρη μέσα στὸν ἴδιο τὸν ὀρυμαγδὸ τῶν γεγονότων καὶ ν' ἀκούσωμε τοὺς παλμοὺς τους. Ὁ Παπα Ἀντώνιος Ἐρωτοκρίτου ἦταν ὁ μόνος Κύπριος ποὺ εἶδε τοὺς ἥρωες ἐκείνους κ' ἔζησε μαζί τους λίγο πρὶν καὶ μετὰ ἀπὸ τὸν ἀπαγχονισμό τους. Γι' αὐτὸ ἦταν χρέος ἀπαραίτητο νὰ μᾶς ἀφήσῃ τὶς ἀναμνήσεις του γιὰ νὰ φέρουν πέρα ἀπὸ τὴν Ἱστορία συγκινήσεις, ποὺ ἀγγίζουσιν τὴ ρίζα τῆς ζωῆς, καὶ σ' ἐμᾶς καὶ σ' ἐκείνους ποὺ θὰ ρθοῦν.

Μενέλαος Χριστοδούλου
Καθηγητῆς Παγκυπρίου Γυμνασίου

✕

ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟΝ
ΠΕΣΟΝΤΩΝ ΚΑΙ ΑΠΑΓΧΟΝΙΣΘΕΝΤΩΝ ΗΡΩΩΝ
ΤΟΥ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ
1955 - 59
ΚΥΠΡΟΥ

ΕΟΚΑ

ΕΘΝΙΑΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΜΝΗΜΗΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΟΚΑ 1955 - 1959
ΑΝΑΚΙΣΜΕΝΑ ΜΝΗΜΑΤΑ

Γιατί ἔγραψα τὰς ἀναμνήσεις μου

Πέρασαν ἑκατὸν τριανταπέντε χρόνια καὶ τὸ δράμα τοῦ Σεραγίου μὲ τὸν ἀπαγχονισμό τοῦ Κυπριανοῦ καὶ τόσων ἄλλων γιὰ νὰ ποτίσουν μὲ τὸ αἷμα των τὸ δένδρον τῆς Κυπριακῆς Ἐλευθερίας ἐπαναλαμβάνεται καὶ πάλιν σήμερα ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους δημίους.

Τὸ ξεσκήνωμα τοῦ Κυπριακοῦ Λαοῦ, μὲ ἀπόφαση τὴν ἀποτίναξη τοῦ Ἀγγλικοῦ ζυγοῦ, ὥρμησαν νὰ καταπνίξουν στὸ αἷμα του, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς διώξεις, τὰ βασανιστήρια, τὰς λεηλασίας καὶ καταστροφάς, καὶ μὲ τὸν ἀπαγχονισμό στὸ ἄνθος τῆς νεότητάς των ἐννέα παλληκαριῶν τῆς Ε.Ο.Κ.Α. μὲ τὴν κατηγορία ὅτι ὕψωσαν τὴν σημαία τῆς Ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος των.

Οἱ Ἄγγλοι διάλεξαν γιὰ τὴν περίσταση ἓνα σκληρὸ καὶ βάνανσο στρατηγό, τὸν Χάρτινγκ.

Θεώρησα καθήκον μου νὰ γράψω τὰ παρακάτω ἐπειδὴ μόνος παραστάθηκα στὸ δράμα τῶν ἐννέα ἀπαγχονισθέντων στὲς πρὸ καὶ μετὰ τὸν ἀπαγχονισμό στιγμὲς των, γεμᾶτοι ἀπὸ πίκρα μὲν γιὰ τὴν στάση τῶν Ἄγγλων, ποὺ στὰ μάτια τοῦ κόσμου ἔδειχναν δῆθεν φιλελεύθεροι καὶ πολιτισμένοι, ἀπτόητοι ὅμως καὶ μὲ ἀποφασιστικότητα καὶ ἐνθουσιασμό γιὰ τὴν ἐσχάτην ἀνάσταση καὶ τὴν Ἐλευθερία τῆς Κύπρου.

Εἶχα δέκα χρόνια προϋπηρεσία στὲς Κεντρικὲς Φυλακὲς καὶ ἔτσι ἐξοικειώθηκα μὲ τὸ περιβάλλον τῶν Φυλακῶν, καὶ μὲ τὴν συγχὴ ἐπαφή μου μὲ τοὺς καταδίκους ἐνοιωθα συμπάθεια γι' αὐτούς, καὶ θεωροῦσα καὶ θεωρῶ τὲς ὥρες ποὺ βρίσκομαι κοντὰ τους εὐχάριστες καὶ πάντοτε ὀλοπρόθυρα κάμνω αὐτό μου τὸ καθήκον, γιὰτὶ εἶναι γιὰ μένα μιὰ ἱερὴ ἀποστολή, καὶ τὸ οὐσιωδέστερο ἔργον τῆς ζωῆς μου ὡς ἀνθρώπου.

Στὸ διάστημα αὐτὸ Διευθυντὴς τῶν Κεντρικῶν Φυλακῶν ἦτο ὁ κ. Ἄϊρονς, σκληρὸς ὅπως καὶ τὸ ὄνομά του δηλοῖ ἀλλὰ εὐθύς στὸ καθήκον του. Δὲν ἤθελε νὰ φαίνεται πῶς εἶναι Ἄγγλος, ἀλλ' ἦτο γι' αὐτὸν καύχημα ὅτι κατήγετο ἀπὸ τὴν Σκωτία.

Σὲ μένα ἐφάνη πάντοτε εὐγενικὸς καὶ πρόθυμος νὰ κάμω ὅτι ζητοῦσα γιὰ τὴν καλυτέραν ἐξυπηρέτηση τῶν καταδίκων στὰ θρησκευτικὰ των καθήκοντα.

Με τὰ πρῶτα παιδιὰ τῆς Ε.Ο.Κ.Α., πὸ ἔφεραν στὲς Κεντρικὲς Φυλακὲς, ἦλθα σὲ ἐπαφὴ γιὰ τὴν τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας. Συνεχίσθηκε αὐτὴ ἡ ἐπαφὴ μέχρι τέλους καὶ μὲ τοὺς καταδικασμένους σὲ φυλάκιση ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς ὑποδίκους.

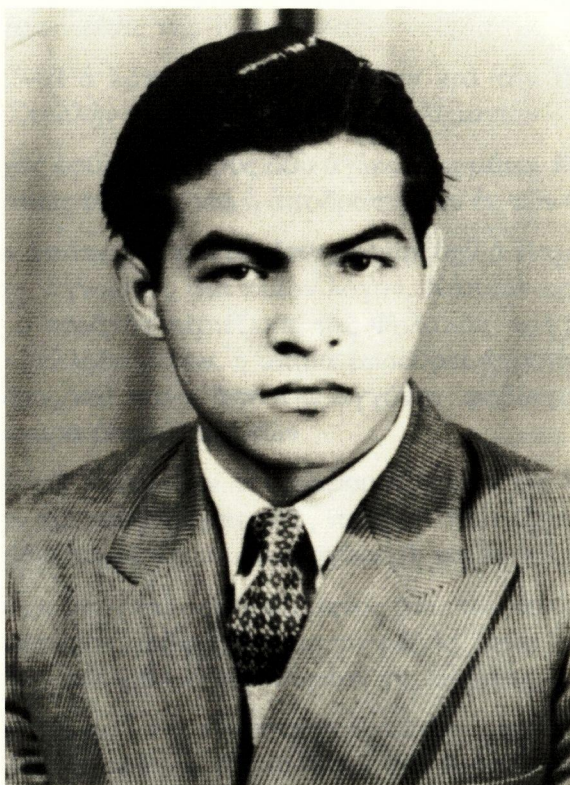

Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΕΙΣ ΤΑ ΚΕΛΛΙΑ ΤΩΝ ΜΕΛΛΟΘΑΝΑΤΩΝ

ΜΙΧΑΗΛ ΚΑΡΑΟΛΗΣ,
ἐκ Παλαιχωρίου

ΑΝΔΡΕΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ,
ἐξ Ἁγ. Μάμαντος (Λεμεσοῦ)

Οἱ Ἀπαγχονισθέντες Μιχαὴλ Καραολῆς Ἄνδρέας Δημητρίου

Μετὰ τὴν καταδίκην των εἰς θάνατον, εὐρίσκονται εἰς τὰ κελλιὰ τῶν μελλοθανάτων. Μοῦ εἶναι γνωστὰ τὰ κελλιὰ αὐτά, διότι μέσα εἰς αὐτὰ ἐξωμολογοῦσα προηγουμένως καταδίκους εἰς θάνατον διὰ φόνους.

Οἱ Ἄγγλοι κατέτασαν εἰς τὴν ἰδίαν ἀκριβῶς μοῖραν καὶ τοὺς σημερινοὺς ἀγωνιστὰς τῆς Ἐλευθερίας.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ ἐκρέμασαν καὶ τὸν Παλληκαρίδην μαζί με τὸν Στυλλῆν Μαϊμάρη, κοινὸν ἐγκληματίαν.

Κατ' ἀρχὰς ἐφύλαττον τοὺς δύο ἀγωνιστὰς μόνον δεσμοφύλακες, ὁπότε ἦτο κάπως εὐκόλος καὶ ἡ ἀπόδρασίς των ἐκ τῶν Φυλακῶν.

Ἐγένετο ἀπόπειρα, καὶ ὡς ἐπληροφορήθη ὁ Καραολῆς ἠρήθη νὰ ἀποδράσῃ, ἄγνωστον διὰ ποῖον λόγον. Κάποια προδοσία ἔγινε, καὶ ἀμέσως ὁ στρατὸς περιέζωσε τὰς Φυλακὰς, καὶ ἐτέθη φρουρὰ πλησίον τῶν μελλοθανάτων, ἡ ὁποία ἐφρούρει ἀγρύπνως, καὶ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, καὶ πάνω ἀπὸ τὴν ἀγχόνην, φοβούμενοι μὴ τυχὸν ἐγίνετο ἀπόπειρα διασώσεώς των.

Ἴσως νὰ μὴ ἐγνώριζαν τὴν παρουσίαν μου εἰς τὰς Φυλακὰς, δὲν ἐζήτησαν νὰ τοὺς ἐπισκεφθῶ, πράγμα ποὺ ἐζήτησα νὰ κάμω ἀπὸ τὴν Διεύθυνσιν με τὴν δικαιολογίαν μὴ τυχὸν καὶ παρεξηγηθῶ.

Μοῦ ἐπέτρεψαν, καὶ συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν δεσμοφύλακα Νεόφυτον Καλόγηρον, ὠδηγήθη εἰς τὸ μέρος ὅπου εὐρίσκοντο τὰ δύο κελλιὰ τῶν μελλοθανάτων πλησίον τῆς ἀγχόνης.

Ὁ Νεόφυτος μοῦ ἐπέστησε τὴν προσοχὴν νὰ μὴ φοβηθῶ ὅταν ἀνοίξῃ ἡ θύρα. Ἐκτύπησε τὸ κουδούνι καὶ ὅταν ἤνοιξε, ἀντίκρυσσα με δέος ἕνα στρατιώτη γονατιστὸν νὰ μᾶς σημαδεύῃ με ὄπλοπολυβόλον ὡς ὅτου ἔκλεισαν.

Ἐπροχωρήσαμεν καὶ μᾶς ἤνοιξαν τὸ κιγκλίδωμα διὰ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὰ κελλιὰ τῶν μελλοθανάτων.

Ἐπλησίασα καὶ ἐξεπλάγην ὅταν εἶδα ὅτι προσετέθη εἰς τὸ ἀραιὸν κιγκλίδωμα τῆς θύρας τῶν κελλιῶν πυκνότατον τέλι, ποὺ δύσκολα διέκρινα μέσα τὰ δύο παιδιὰ, καὶ ἔτσι ἔπρεπε νὰ ἔλθω εἰς ἐπαφὴν μαζί των, πράγμα ἀδύνατον.

Ἀγανάκτησα, καὶ εἶπα ὅτι δὲν μπορῶ νὰ τοὺς δῶ καὶ θὰ φύγω. Κινητοποιήθησαν ἀμέσως, ἐζήτησαν ἄδειαν ἀπὸ τὸν ὑπεύθυνον ἀξιωματικόν, καὶ ἐδόθη ἄδεια ἀμέσως νὰ ἀνοίξουν νὰ μῶ μέσα.

Εἰς τὸ πρῶτον εὐρίσκετο ὁ Δημητρίου καὶ εἰς τὸ δεύτερον ὁ Καραολῆς.

Ἦτο μεγάλη ἡ συγκίνησίς των ὡς καὶ ἡ ἰδική μου εἰς τὴν πρώτην αὐτὴν ἐπαφήν. Ἐμεινα λίγην ὥρα χωριστὰ μὲ τὸν καθένα, ἀντηλλάξαμεν μερικὲς κουβέντες, τοὺς ἔδωσα θάρρος καὶ ἐλπίδα καὶ ἔφυγα μὲ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ ἐπανέλθω καὶ πάλιν διὰ νὰ τοὺς ἐξομολογήσω καὶ νὰ τοὺς κοινωνήσω.

Μοῦ ἐφάνησαν σὰν δύο ἀντίθετοι χαρακτήρες. Ὁ μὲν Καραολῆς νευρικός καὶ εὐέξαπτος, ὁ δὲ Δημητρίου ἤρεμος, σύννους καὶ περίλυπος.

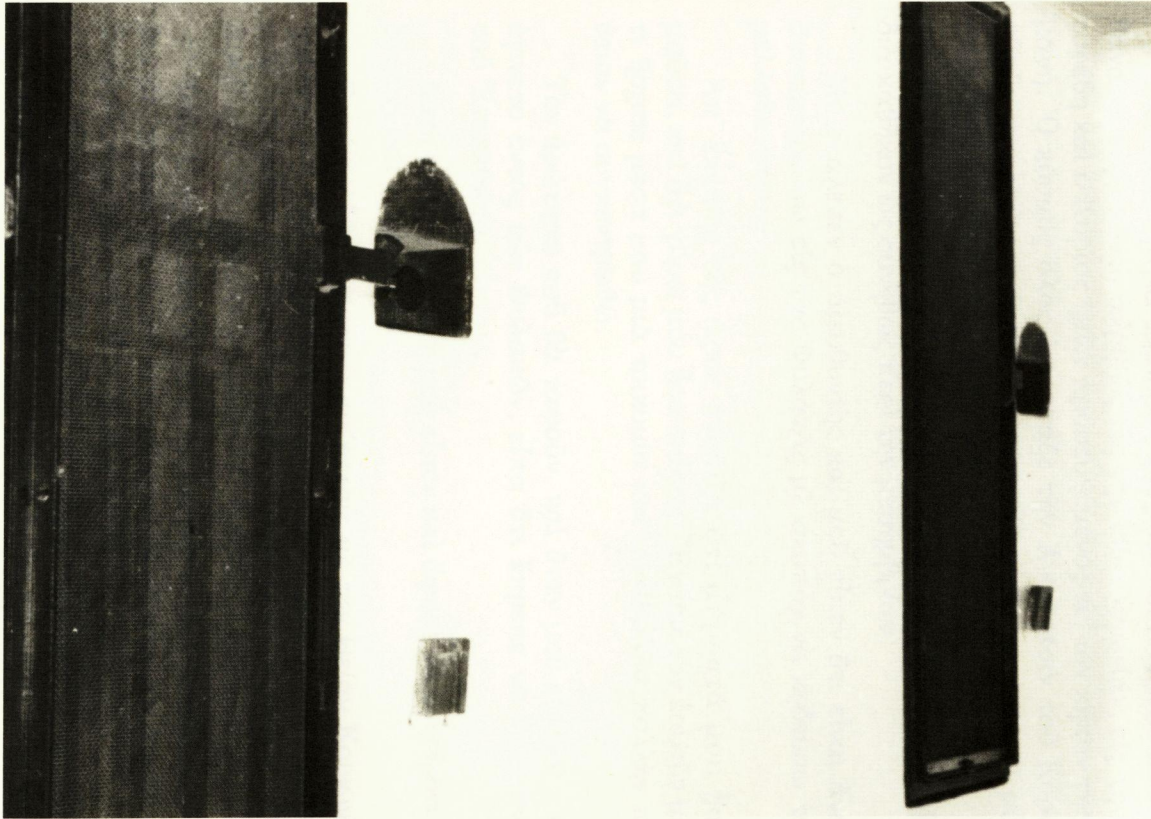
Ἀπὸ μέρα σὲ μέρα μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς ἐκτελέσεώς των ἡ κατὰστασις των αὐτῆ ἔφθασεν εἰς τὸ ἀποκορύφωμά της.

“Ἀμαρτάνω, πάτερ, μὲ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους καὶ πολλὰς φορὰς τοὺς ὑβρίζω”, μοῦ λέγει ὁ Καραολῆς.

“Γιατί, παιδί μου;” “Ἦμουν πάντοτε νευρικός, καὶ στὸ σπίτι μου μὲ τοὺς δικούς μου, ἀλλὰ τώρα ἔγινα παραπάνω νευρικός. Ὅλην τὴν ὥραν οἱ φρουροί μας ἀπ’ ἔξω πηγαίνουν κ’ ἔρχονται μέραν-νύχτα, καὶ δὲν μᾶς ἀφίνουν νὰ ἡσυχάσωμεν.”

Πράγματι ὁ συνεχῆς αὐτὸς θόρυβος ἔξω ἀπὸ τὰ κελλιά των καὶ τὸ πολὺ δυνατὸν φῶς, οἱ εἰρωνεῖες τῶν φρουρῶν μὲ τὴν ἐπίδειξη τοῦ σχοινοῦ τῆς ἀγχόνης, τοὺς ἔσπασαν τὰ νεῦρα.

Ὁ Δημητρίου δὲν ἐγνώριζεν Ἀγγλικά καὶ ἐρωτοῦσε κάθε λίγο τὸν Καραολῆν τί λέγουν καὶ αὐτὸς τοῦ ἐξηγοῦσε. Δυὸ βήματα ἀπέιχαν ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον καὶ μποροῦσαν νὰ κουβεντιάζουν, μόνον ποὺ δὲν ἐβλέποντο, γιατί τὰ κελλιά των ἦσαν στὴν ἴδια γραμμῆ.

Αί θύραι τῶν κελλίων, με τὸ πολὺ ἐπιπρόσθετον διὰ τὴν περίπτωσιν τέλι, εἰς τὸ ὁποῖον ἔγινε μικρὰ ὀπή, διὰ νὰ χωρῇ μόνον ἓνα τσιγάρο.

Τετάρτη τῆς Διακαινησίμου Ἑβδομάδος 9 Μαΐου 1956

Ἐπέρασεν ἡ Ἁγία Ἑβδομάς καὶ μόνον οἱ δύο νέοι αὐτοὶ μελλοθάνατοι εὐρίσκοντο ἀκριβῶς εἰς τὴν ἰδίαν ἀγωνίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθη καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν προσευχόμενος εἰς τὸν κῆπον τῆς Γεσθημανῆ. Ὁ κόσμος ὅλος ἐγιόρταζε τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου, καὶ αὐτῶν παρετεινετο ἡ ἀγωνία μέχρι θανάτου, καὶ μόνοι αὐτοὶ δὲν ἔνοιωσαν τὴν χαρὰν τῆς Ἀναστάσεως.

Τὴν Τετάρτην 9ην Μαΐου μετέβην εἰς τὰς Κεντρικὰς Φυλακὰς διὰ καθήκον ὡς συνήθως περὶ τὴν μεσημβρίαν.

Μὲ ἐκάλεσεν ὁ Διευθυντὴς καὶ μοῦ εἶπεν ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ διανυκτερεύσω εἰς τὰς Φυλακὰς μὲ σκοπὸν νὰ κηδεύσω τοὺς δύο μελλοθανάτους.

Ἄπ' ἐκείνης τῆς ὥρας ἐνόμιζα ὅτι μπροστά μου ἦσαν ὅλα μαῦρα, καὶ ὅτι γύρω μου ἦτο σκότος. Ἔχασα τὸν ἑαυτὸν μου, διότι ἤρχισε μέσα μου μιὰ τρικυμία καὶ κατέβαλλα πολλὴν προσπάθειαν νὰ συγκεντρωθῶ.

Τὸν ἐρώτησα ποῦ θὰ ταφοῦν, καὶ ὅταν μοῦ εἶπεν ὅτι αὐτὸ θὰ ἐγινετο ἐντὸς τῶν Φυλακῶν, εἶπα ὅτι ἔπρεπε νὰ ἔχω τὴν ἄδειαν τοῦ Ἐπισκόπου.

Αὐτὴ εἶναι ἡ διαταγὴ μοῦ εἶπεν καὶ ἄφησε νὰ νοηθῆ ὅτι θὰ τοὺς ἔθαβαν καὶ χωρὶς ἱερέα.

Κατόπιν ἔγινε σχετικὴ συζήτησις μὲ τὴν Θεῖαν Κοινωνίαν. Δὲν ἤθελαν, καὶ δὲν εἶχαν ἐμπιστοσύνην νὰ ἐξέλθω τῶν Φυλακῶν, καὶ μοῦ ὑπέδειξαν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐτοιμάσω ἐκεῖ τὴν Θεῖαν Κοινωνίαν, ἀφοῦ μοῦ προμηθεύσουν ψωμὶ καὶ κρασί.

Τοὺς ἐξήγησα ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον καὶ ἐπέτρεψαν νὰ ἐξέλθω μὲ συνοδείαν, ἀλλὰ ὄχι νὰ πάω πρὸς τὴν Λευκωσίαν, ὁπότε ἐσκέφθην νὰ πάω στὸ Μετόχι τοῦ Κύκκου.

Ὀλόκληρος ἡ περιοχὴ τῶν Φυλακῶν ἐφρουρεῖτο, καὶ ἐλήφθησαν αὐστηρὰ μέτρα διὰ κάθε κίνησιν καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν Φυλακῶν.

Προτοῦ νὰ μὲ ὀδηγήσουν εἰς τοὺς μελλοθάνατους, μὲ μετέφεραν εἰς ἓνα δωμάτιον ἔξω τῶν Φυλακῶν, διὰ νὰ μὲ ἐρευνήσουν. Ἐνεκλείσθη εἰς τὸ δωμάτιον μὲ δύο ἀξιωματικούς, καὶ μοῦ ὑπέδειξαν νὰ ἀφαιρέσω τὸ ρᾶσον μου καὶ κατόπιν τὸ ἀντερίν. Τοῦτο

ἔπραξα προθύμως. Αὐτοὶ ὅμως ὑπέδειξαν ὅτι ἦτο διαταγὴ ἀνωτέρα νὰ ἀφαιρέσω ὅλα μου τὰ ἐνδύματα καὶ νὰ μείνω μπροστὰ τοὺς γυμνὸς γιὰ νὰ βεβαιωθοῦν ὅτι δὲν ἔκρυβα εἰς τὰ ἐνδύματά μου κάτι ποὺ θὰ μετέφερα εἰς τοὺς μελλοθανάτους.

Ἔφερα ἔνστασιν, διότι τὸ θεώρησα προσβολή, καὶ τοὺς εἶπα ὅτι θὰ ἐνδυσθῶ καὶ θὰ φύγω. Τότε ἐκάλεσαν τὸν Διευθυντήν, καὶ κατόπιν συνεννοήσεώς των, μοῦ ἐζήτησαν νὰ μὲ ἐρευνήσουν ψαύοντες τὰ ἐνδύματά μου, ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Μὲ ὠδήγησαν κατόπιν εἰς τὸ Μετόχιον Κύκκου μὲ φρουρὰν διὰ τὴν μεταφορὰν τῆς Θείας Κοινωνίας. Ἦτο δειλινόν, ἀλλὰ μοῦ ἐφαίνετο σὰν νὰ ἦτο νύχτα, καὶ σὰν ὑπνωτισμένος ἐπήγαινα ὅπου μὲ ὠδήγουν. Ὅλα μοῦ ἐφαίνοντο θλιμμένα. Ἐκ τῶν ὑστέρων μοῦ εἶπαν ἐκεῖνοι ποὺ μὲ εἶδαν στὸ Μετόχι ὅτι τὸ χρῶμα μου ἦτο ὅπως τοῦ νεκροῦ.

Ἦμην πολὺ ταραγμένος καὶ διαρκῶς ἀνελογιζόμεν, ἂν θὰ εἶχα τὸ κουράγιο νὰ ἀνθέξω αὐτὴν τὴν δοκιμασίαν καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα τῆς προσμονῆς καὶ τῆς ἀγωνίας. Μοῦ ἐφαίνετο ὅτι δὲν περνοῦσαν οἱ ὥρες.

Ἦτο πρὸς τὴν δύσιν τοῦ ὀήλιος, ὅταν μὲ ὠδήγησαν εἰς τὰ κελ-
λία τῶν μελλοθανάτων, οἱ ὁποῖοι γιὰ τελευταίαν φορὰν ἔβλεπαν τὸ φῶς τοῦ.

Ἐτοποθέτησα εὐλαβῶς τὴν Θείαν Κοινωνίαν εἰς τὸν διάδρομον, πάνω σὲ ἓνα πρόχειρο τραπέζι μὲ ἀναμμένο κερί.

Πρῶτον εἰσῆλθον εἰς τὸ κελλὶ τοῦ Καραολῆ, φέρων τὸ ἐπιτρα-
χήλιόν μου καὶ Εὐχολόγιον. Ὑπάρχει εἰδικὴ ἀκολουθία τῶν ἐξομολογούμενων, μὲ κατάλληλα διὰ τὴν περίστασιν ἀναγνώσματα, ὅπου λαμβάνει μέρος εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ὁ ἐξομολογούμενος. Αὐτὸ τὸ ἔκαμα διὰ δύο λόγους. Πρῶτον νὰ ἀποσπάσω τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν καὶ δεύτερον νὰ μείνω πιὸ πολλὴν ὥραν κοντὰ των. Κρατοῦσα τὸ βιβλίον ἀνοιχτό, καὶ δίπλα μου ἐστέκετο ὁ Καραολῆς καὶ ἐβλέπαμεν πρὸς ἀνατολὰς μὲ τὰ νῶτα ἐστραμμένα πρὸς τοὺς φύλακας ποὺ ἐστέκοντο ἀπ' ἔξω στὸν διάδρομον.

Διάβαζα ἐγὼ τὸ μέρος μου καὶ ὑπεδείκνυα στὸν Καραολῆν νὰ διαβάξῃ τὸ δικό του. Τοῦτο ἐγένετο ἐκ μέρους τοῦ μὲ δυσκολίαν καὶ μὲ καταφανῆ σύγχυσιν καὶ ταραχήν. Ἀφοῦ ἐτελείωσεν ἡ ἀνάγνωσις, ἐκαθίσαμεν, ἐγὼ εἰς ἓνα σκαμνὶ καὶ ἐκεῖνος εἰς τὸ στρῶμα τοῦ ἐφαπτόμενον σχεδὸν χαμαί. Ἐγὼ ἐκαθήμην ὀλίγον ὑψηλότερον

μέ τὰ νῶτα στραμμένα πρὸς τοὺς φρουρούς, καὶ ἔτσι δὲν τὸν ἔβλεπαν κατὰ πρόσωπον. Ὁ ὑπεύθυνος ποὺ μᾶς ἐπρόσεχεν ἐγνώριζεν Ἑλληνικὰ καὶ ἐσκέφθη ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ βλέπη οὔτε τὰ χεῖλη των νὰ κινοῦνται, γιὰτὶ ἀντελήφθη νὰ ἔχη πολλήν περιέργειαν. Εἰς αὐτὴν τὴν ἐξομολόγησιν ὁ Καραολῆς μοῦ ἐπανέλαβεν ὅσαν σχεδὸν καὶ τὴν προηγουμένην φορὰν.

Συνεννοοῦμεθα σχεδὸν ψιθυριστά, καὶ εἰς ἓνα σημεῖον ἀφοῦ ἔκαμεν ἓνα μορφασμὸν ταραχῆς, μοῦ ἐχάραξε μόνον δύο λέξεις καὶ ἐσιώπησεν, ὅποτε ἐγὼ μὲ νεῦμα τῆς κεφαλῆς τοῦ ἔδωσα νὰ καταλάβῃ ὅτι ἀντελήφθη τὰ ὑπόλοιπα. Μικρὰ σιγή, καὶ ἀμέσως ἠγέρθημεν, καὶ ἐγὼ εἰσῆλθον εἰς τὸ διπλανὸ κελλὶ τοῦ Δημητρίου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπανέλαβα σχεδὸν τὰ ἴδια.

Ἦτο εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν ταραγμένος μὲ ἀκατάστατα τὰ μαλλιά του. Εἰς τὸ τέλος ἀνεδύθη εἰς λυγμούς, καὶ εἰς παρατήρησίν μου ὅτι ἔπρεπε νὰ συγκρατηθῆ, κλαίοντας μοῦ λέγει, λυποῦμαι ποὺ θὰ μείνῃ ἢ ἀδελφή μου χωρὶς προστασίαν. Εἶπα ὅτι αὐτὸ δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ σκέπτεται, διότι θὰ φροντίσουν ἄλλοι γι' αὐτὴν. Κατόπιν μετέδωσα εἰς ἓνα ἕκαστον εἰς τὸ κελλί του τὴν Θεῖαν Κοινωνίαν, καὶ προτοῦ ἐξέλθω, εἰσῆλθον ἐκ τρίτου εἰς τὰ κελλιά των, τοὺς ἐνηγκαλίσθη καὶ τοὺς ἠσπάσθη ἀγωνιζόμενος νὰ πνίξω τὸν πόνον μου καὶ νὰ συγκρατήσω τὰ δάκρυά μου.

Ἐξερχόμενος μὲ φωνὴν δυνατὴν καὶ σταθερὰν τοὺς εἶπα νὰ μὴν χάσουν τὸ θάρρος των καὶ τὰς ἐλπίδας των, καὶ τοὺς ἀποχαιρέτισα ὑψώνων πρὸς αὐτοὺς τὴν χεῖρα μου καὶ κρατῶν μὲ τὸ ἄλλο σφιχτὰ στὸ στῆθος μου τὸ ἅγιον ποτήριον.

Οἱ φρουροὶ κάτι εἶπαν, καὶ σὰν κατέβαινα ἤκουσα διὰ τελευταίαν φορὰν τὴν φωνὴν τοῦ Δημητρίου, νὰ ἐρωτᾷ τὸν Καραολῆν:

— Εἶντα μ' ποὺ εἶπαν, ρέ;

Μέσα εἰς τὰ συνηθισμένα δοχεῖα τῶν φυλακισμένων, μικρὰ τασάκια ἀπὸ ἀλουμίνιον, ἐπρόσεξα ὅτι ὑπῆρχε φαγητόν, στὸ ἓνα κουκκιά καὶ στὸ ἄλλο πιλάφι μὲ ἓνα τέταρτο τοῦ ψωμιοῦ, τελείως ἀνέγγιστα.

Εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ 9 ὑπῆρχε μία παράγκα, καὶ εἰς αὐτὴν μὲ ὠδήγησαν διὰ νὰ διανυκτερεύσω. Ἀπὸ τὴν στιγμήν ποὺ μὲ ἔφεραν εἰς τὸ μέρος αὐτὸ ἠκολουθούμην κατὰ πόδας ἀπὸ δύο στρατιώτας καὶ εἰς αὐτὸ ἀκόμη τὸ ἀποχωρητήριον.

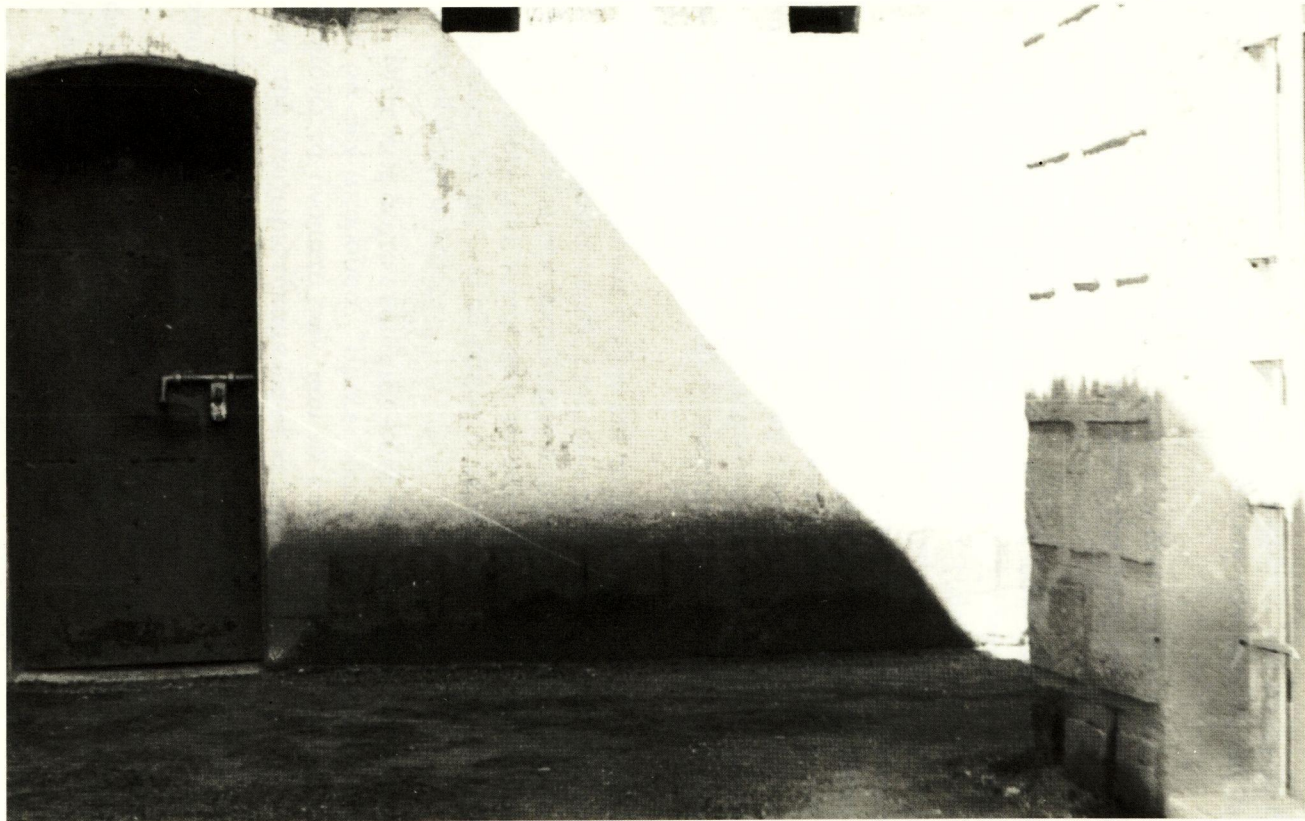
Μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἀρκετὴν ὥραν περιεπάτουσαν μέσα στὴν αὐλὴν ἀκολουθούμενος ἀπὸ τοὺς δύο στρατιώτας, μετὰ τῶν ὁποίων προσεπάθουσαν νὰ συνεννοηθῶ μετὰ τὰ λίγα Ἑγγλέζικα ποὺ γνῶριζα. Ἦσαν καὶ οἱ δύο καλοὶ ἄνθρωποι, ἰδίως ὁ μὲν ὁ κατώτερος εἰς τὸν βαθμὸν. Τὰ ὀνόματά των ἦσαν Ντάννι Μόργκαν καὶ Ρὸκ Μπράουν.

Ἐφαγα στὴν αὐλὴ μαζί των μερικὰ φρούτα, καὶ ὅταν εἶδα ὅτι ἦτο ἀργὰ γιὰ νὰ μένω στὴν αὐλὴ, μπῆκα στὴν μπαράγκα, ἔβγαλα μόνον τὰ παπούτσια καὶ ξάπλωσα, καὶ οἱ στρατιῶται ἐφύλαγαν ὁ ἕνας μέσα καὶ ὁ ἄλλος ἔξω.

Πήγαινε νὰ με πάρη ὁ ὕπνος ἀλλ' ἀμέσως ξυπνοῦσα σὰν ἀπὸ ἐφιάλτη καὶ προσπαθοῦσα νὰ ἀκούσω τι ἐγένετο ἔξω. Περί τὸ μεσονύκτιον οἱ δύο στρατιῶτες ἀντικατεστάθησαν ἀπὸ δύο ἀνωτέρους ἀξιωματικούς, ποὺ ἦλθαν καὶ ξαπλώθηκαν πλησίον μου χαμαί, καὶ διαρκῶς μιλοῦσαν καὶ ἐκάπνιζαν, μέχρι τὴν ὥραν ποὺ μοῦ εἶπαν νὰ σηκωθῶ καὶ νὰ ἐτοιμασθῶ, ἀφοῦ κάποιος ἦλθεν ἀπ' ἔξω καὶ τοὺς εἰδοποίησε.

Οἱ κρατούμενοι εἰς τὰς Φυλακὰς ἐτραγουδοῦσαν καὶ ἐφώναζαν ἀρκετὴν ὥραν. Ἐπεκράτησε κατόπιν γαλήνη, καὶ ἠκούοντο μόνον αἱ θύραι τῆς Φυλακῆς, ποὺ ἄνοιγαν καὶ ἔκλειαν εἰς τὰ διάφορα διαμερίσματα γύρω ἀπὸ τὴν ἀγχόνην.

Ἡ ἀγχόνη εὐρίσκετο ἑκατὸν πόδια περίπου ἀπὸ τὸ μέρος ποὺ ἔμενα, καὶ λίγα μέτρα πρὸς τὰ ἀνατολικά ἔκτισαν τὸ μικρὸν κοιμητήριον. Ἀπάνω ἀπὸ τὴν ἀγχόνην ἐγκατέστησαν παράπηγμα, εἰς τὸ ὁποῖον διέμενε διαρκῶς φρουρός, χειριζόμενος ὄπλοπολυβόλον καὶ προβολέα μετὰ τὸν ὁποῖον συνεχῶς ἐρευνοῦσε τὴν γύρω περιοχὴν.

Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ἀγχόνην

10 Μαΐου 1956

Μετὰ τὸ μεσονύκτιον διέκρινα εὐκρινῶς καὶ συνεχῶς βήματα στρατιωτῶν καὶ συνεχῆς ἀνοιγοκλείσιμον τῶν θυρῶν, καὶ πρὸ πα-
ντὸς μετὰ τὰς δύο.

ὑποθέτω ὅτι ὁ ἀπαγχονισμὸς τῶν δύο τούτων μαρτύρων ἔγινε
περὶ τὴν τρίτην πρωϊνὴν ὥραν, διότι τὴν τετάρτην ὥραν με ἐκάλε-
σαν νὰ ἐτοιμασθῶ.

Σὲ πέντε λεπτὰ ἤμην ἔτοιμος καὶ με ὠδήγησαν πρὸς τὸ διαμέ-
ρισμα τῆς ἀγχόνης. Ἀπόλυτος νεκρικὴ σιγὴ ἐβασίλευε παντοῦ μέσα
σὲ μιὰ νύχτα ἀσέληνον. Μὲ πῆραν κατ' εὐθείαν πλησίον τῶν δύο
ἀνοικτῶν φερέτρων ἔξω ἀπὸ τὸ κοιμητήριον. Ἐνῶ προχωροῦσα
δὲν εἶδα κανένα πρόσωπο, διότι τὸ μέρος ἦτο σχεδὸν σκοτεινὸ, καὶ
πέρα στὸν τοῖχο τῆς Φυλακῆς ὑπῆρχε ἠλεκτρικὸ φῶς. Ὅταν ἐστά-
θην πλησίον τῶν φερέτρων, διέκρινα μακριὰ στὸν τοῖχο νὰ στέκη
κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τὸν Διευθυντὴ τῶν Φυλακῶν μόνον καὶ σκυθρω-
πόν, ὅπως καὶ ὅταν ἔφευγα μερικοὺς στρατιώτας κρυμμένους ἀνά-
μεσα τῆς ἀγχόνης καὶ τοῦ διαμερίσματος τῶν μελλοθανάτων στὸ
μισοσκοτάδο.

Μόνος κατάμονος ἐτέθην ἐπὶ τὸ ἔργον σὰν νὰ εὐρισκόμην μέσα
σὲ ὄνειρο. Ἄναψα κεριά, ἐτοίμασα τὸν θυμιατὸν καὶ ἄρχισα ἀμέ-
σως νὰ διαβάζω τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν, σχεδὸν μηχανικὰ ἀπὸ
τὴν σύγχυσίν μου, κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ κεριοῦ, τὸ ὁποῖον προ-
σπαθοῦσα νὰ μὴ μοῦ τὸ σβῆσῃ ὁ ἀέρας. Σὰν αἰώνας μοῦ φάνηκαν
αὐτὲς οἱ λίγες στιγμές.

Οὔτε πῶς ἄρχισα θυμᾶμαι, οὔτε πῶς τελείωσα. Ἦθελα νὰ κλά-
ψω, μὰ δὲν μποροῦσα. Ἦμουν τόσο πολὺ ταραγμένος, ὥστε νὰ
λησμονῶ τὰ ὀνόματά των, σὰν νὰ ἐπέρασε πολὺς χρόνος ἀπὸ τὴν
ῶρα ποὺ ἀποχωριστήκαμε ὡς σὲ κείνην τὴν ὥρα.

Ἐτελείωσα καὶ ἀμέσως γονυπέτισα μπροστὰ στὰ δύο φέρετρα
ποῦ ἦσαν κοντὰ τὸ ἓνα στὸ ἄλλο.

Τὰ δύο νεκρὰ σώματα ἦσαν τυλιγμένα μέσα σὲ κουβέρτες τῆς
Φυλακῆς, καὶ ἀποκάλυψα τὰ πρόσωπά των τὸ ἓνα κατόπιν τοῦ
ἄλλου.

Στὸ φῶς τοῦ κεριοῦ μοῦ ἐφάνησαν μαραμμένα με χρῶμα φαιό,
καὶ στὸ λαιμὸ διέκρινα καθαρὰ τὸ σημάδι ποὺ ἄφησε τὸ σχοινὶ τῆς
ἀγχόνης. Τὸ κεφάλι ἦτο γυρμένο πρὸς τὸν ὄμο καὶ τὰ μάτια κλειστά.

Τοὺς ἐφίλησα στὸ πρόσωπον τόσο σφιχτά, ὥστε νὰ νοιώσω νὰ εἶναι ἀκόμη ζεστά. Μ'αὐτὸ ὑπέθεσα ὅτι λίγη ὥρα εἶχε ποὺ τοὺς κατέβασαν ἀπὸ τὴν ἀγχόνη.

Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ξεχάσω αὐτὴ τὴν ἀνατριχίλα ποὺ μοῦ ἤλθε ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἀπὸ τὴν ζεστασιὰ ποὺ ἔνοιωσα ἀπὸ τὰ νεκρὰ καὶ ἀψυχα σώματά των;

Τοὺς σκέπασα, τοὺς ἔχυσα σταυροειδῶς τὸ λάδι, αὐτὸ ποὺ ἔπρεπε νὰ γίνῃ μόνον, ὅταν ὁ νεκρὸς κατέβαινε στὸν τάφο.

Συντετριμμένος ἀπεχώρησα μὲ ὅλην τὴν εὐλάβειαν καὶ ἄφησα τὰ δύο φέρετρα ἔξω ἀπὸ τὴν κλειστὴν εἴσοδον τοῦ κοιμητηρίου. Μοῦ εἶναι ἄγνωστον πῶς ἐτάφησαν οἱ δύο μεγάλοι τῆς Κύπρου νεκροί.

Ἦταν αὐγὴ ὅταν μὲ ἔφεραν οἱ στρατιῶται πίσω στὸ σπίτι μου μὲ πολλὴν προφύλαξιν. Ἐπλάγιασα ἀμέσως καὶ μὲ πῆρε ὁ ὕπνος. Κατὰ τὰς ἐννέα μὲ ξύπνησεν ὁ μικρὸς μου, γιὰτὶ δύο-τρία παιδιὰ ἀγωνιοῦσαν νὰ μάθουν τι ἔγινε. Σηκώθηκα ἀμέσως καὶ στὸ ἀντί-κρουσμά των δὲν μπόρεσα νὰ μιλήσω, κάτι μοῦ ἔσφιγγε τὸν λαιμό, καὶ τότε ἄρχισα νὰ κλαίω σὰν μικρὸ παιδί.

Συνῆλθα καὶ τοὺς διηγήθηκα τὰ διατρέξαντα.

Ὑστερα ἀπὸ λίγο ἤλθε καὶ ὁ γέρος πατέρας τοῦ Καραολῆ, καὶ ἤθελε νὰ μάθῃ, ἂν πραγματικὰ τοὺς κρέμασαν, γιὰτὶ ὅπως μοῦ εἶπε ἔξω διεδόθη ὅτι τοὺς πῆραν στὸ ἐξωτερικό. Ἐμαθε τώρα τὴν ἀλήθεια ὁ γέρος, ἀλλὰ δὲν ἔκλαψε, γιὰτὶ τοῦ στέρεψε ἡ καρδιά.

Μετὰ δυὸ μέρες μοῦ ἔδωσαν στὰς Φυλακὰς ἓνα φάκελο σταλ- μένον ἀπὸ τὴν Ἀγγλία μὲ πολλὰ γραμματόσημα γιὰ τὸν Καραολῆ, ποὺ περιεῖχε σὲ Ἑλληνικὴ μετάφραση τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιο, καὶ ἔγραφαν.

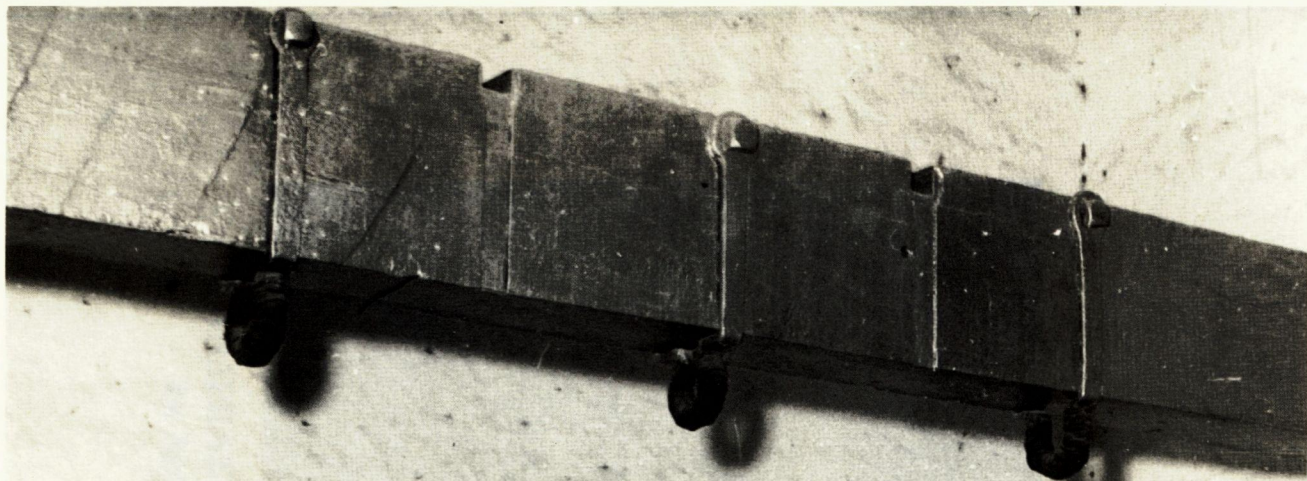
«Please be given to the priest who is looking after MICHALAKIS KARAOLIS – for giving to Michalakis Karaolis, if possible».

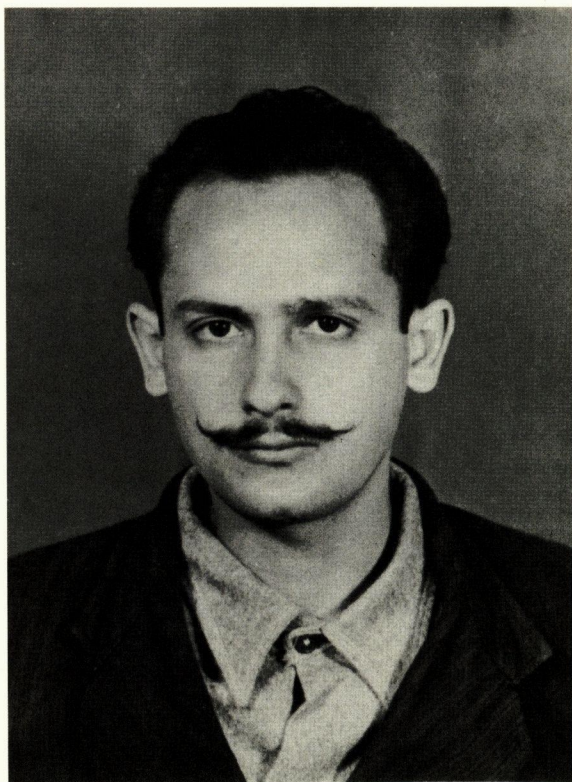
Τὸ κάτω μέρος τῆς ἀγχόνης. Εἰς τὸ ἄκρον ἀριστερὰ διακρίνεται ὁ μοχλὸς μετὸν ὁποῖον ὁ δήμιος ἀνοίγει αὐτομάτως τὸ μέρος τοῦ δαπέδου, πάνω στὸ ὁποῖον εὐρίσκονται ἱστάμενοι, μετὸ σχοινὶ τῆς ἀγχόνης στὸν λαιμὸ οἱ μελλοθάνατοι, καὶ τὸ ὁποῖον φαίνεται εἰς τὴν εἰκόνα ἀνοιχτόν.

Εἰς τὸ ἄκρον δεξιὰ διακρίνεται ἡ κλειστὴ θύρα ἐπὶ τοῦ πατώματος διὰ τῆς ὁποίας μετὰ κλίμακα ποῦ ὁδηγεῖ στὸ κάτω μέρος, μεταφέρονται ἀπάνω, τὰ νεκρὰ πτώματα τῶν ἀπαγχονισθέντων.

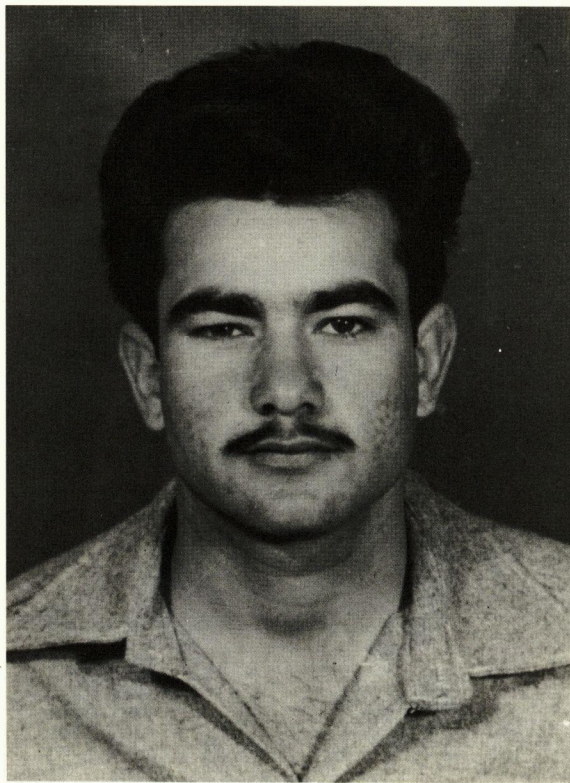

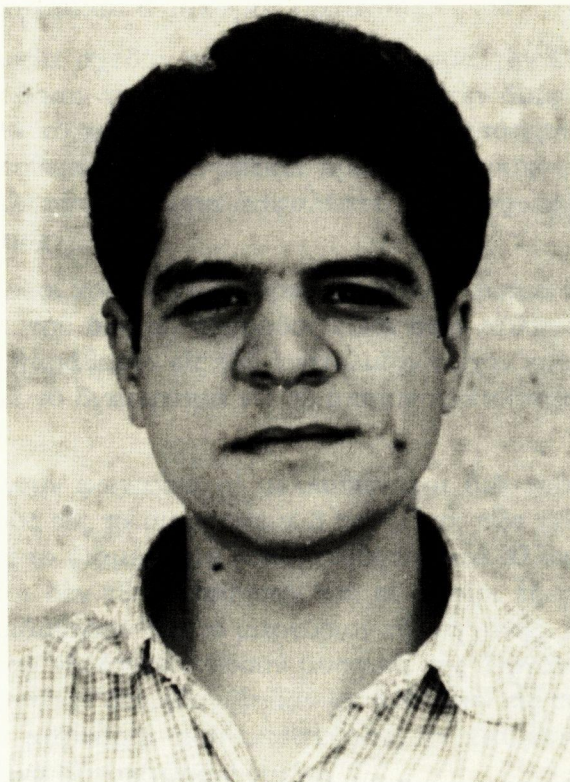
Ἡ δοκὸς ἐντὸς τῆς ἀγκύνης, εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς ὁποίας διακρίνονται τὰ χωρίσματα
καὶ οἱ κρίκοι ἀπὸ τοῦς ὁποίους ἀναρτᾶται τὸ σχοινί, ἢ τὰ σχοινιά.
Μποροῦν νὰ ἐκτελεσθοῦν συγχρόνως δύο, τρεῖς καὶ τέσσερες.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΖΑΚΟΣ,
ἐκ Λεύκας

ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΜΙΧΑΗΛ,
ἐκ Γαληνῆς

ΙΑΚΩΒΟΣ ΠΑΤΑΤΣΟΣ,
ἐκ Λευκωσίας

9 Αὐγούστου 1956
Ἄνδρέας Ζάκος
Χαρίλαος Μιχαήλ
Ἰάκωβος Πατάτσος

Δὲν ἐπέρασαν τρεῖς μῆνες ἀπὸ τὴν ἡμέραν ποὺ ἐξετελέσθησαν οἱ πρῶτοι μάρτυρες, καὶ νέοι μάρτυρες εὐρίσκονται στὴν σειρά διὰ νὰ ἀπαγχονισθοῦν εἰς τὰς Κεντρικὰς Φυλακὰς ὁ Ἄνδρέας Ζάκος, ὁ Χαρίλαος Μιχαήλ καὶ ὁ Ἰάκωβος Πατάτσος.

Ἐπανελάβα σχεδὸν τὰ ἴδια ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐξομολόγησιν καὶ τὴν μετάδοσιν τῆς Θείας Κοινωνίας, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τώρα ἐξετέλεσα τὸ καθήκον μου αὐτὸ μὲ περισσότεραν ἄνεσιν καὶ σχετικὴν ἐλευθερίαν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς προηγουμένους, καὶ αὐτὸ διότι ἐλήφθησαν τώρα ἀσφαλέστεραι προφυλάξεις διὰ τοὺς μελλοθανάτους.

Οἱ τρεῖς νέοι κρατοῦνται τώρα εἰς τὸ διαμέρισμα ἀριθμὸς 7, μὲ ὀκτῶ κελλιά, τοῦ ὁποίου ἡ εἴσοδος εἶναι στὴν αὐλὴν τῆς ἀγχόνης. Ἐνα μικρὸν παράθυρον εἰς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον πρὸς τὴν ὀροφὴν τὸ συνδέει μὲ τὸ διαμέρισμα εἰς τὸ ὁποῖον κρατοῦνται οἱ ὑπόδικοι τῆς Ε.Ο.Κ.Α.

Συνωμίλουν φωνακτὰ οἱ μελλοθάνατοι διὰ τοῦ παραθύρου αὐτοῦ μὲ τοὺς εἰς τὸ διαμέρισμα 3 καὶ μέχρι τῶν τελευταίων τῶν στιγμῶν. Εἰς τὸ διαμέρισμα 7 ἐκρατήθησαν καὶ ἄλλοι μελλοθάνατοι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐξετελέσθησαν καὶ οἱ ὁποῖοι ἐξωμολογήθησαν καὶ προητοιμάσθησαν διὰ τὸ μαρτύριον τῆς ἀγχόνης. Δύο ἐξ αὐτῶν ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποκαλύψουν μυστικὰ τῆς Ὄργανώσεως, διότι ὅπως ὠμολόγησαν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνθέξουν εἰς τὰ σκληρὰ καὶ ἀπάνθρωπα μαρτύρια ποὺ ὑπέστησαν, ἄν καὶ μετενόησαν διὰ τοῦτο εἰλικρινὰ αὐτοκατακρινόμενοι.

Οἱ τρεῖς νέοι μελλοθάνατοι ἐφαίνοντο τελείως ψύχραιμοι, ἤρεμοι καὶ γαλήνιοι.

Ὁ Χαρίλαος Μιχαήλ ἦτο πολὺ νεαρὸς, καὶ ὅσες φορές πῆγα κοντά του εἶχε πάντοτε τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη σὰν κάτι τὸ εὐχάριστο νὰ περιέμενε. Ἦτο λιγομίλητος καὶ δὲν ἐφαίνετο οὔτε σκεπτικὸς οὔτε καὶ σκυθρωπὸς. Εἶμαι βέβαιος ὅτι μὲ τὸ ἴδιο χαμόγελο ἀνῆλθε καὶ στὴν ἀγχόνη.

Ὁ Ἀνδρέας Ζάκος ἦτο μορφωμένος καὶ τὸν ἐνέπνεε μόνον ἡ Ἑλλάδα καὶ γι' αὐτὸ ἐδόθη ὀλόψυχα στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν Ἐλευθερία τῆς Κύπρου.

Αὐτὴν τὴν ἐντύπωση μοῦ ἔδωσε στὲς δυό-τρεῖς φορὲς ποὺ τὸν κουβέντισα.

Τὴν τελευταία φορὰ τοῦ ὑπέβελα τὴν ἐρώτηση: Πῶς σᾶς ἐγέλασεν ὁ Ἑγγλέζος; καὶ μοῦ λέγει. Ἐγὼ καὶ ὁ Χαρίλαος ἡμεθα ἄοπλοι, πήγαμε νὰ βάλωμε βόμβες νὰ ἀνατινάξωμε τὸ γεφύρι. Μετὰ τὸν πυροβολισμὸν τοῦ αὐτοκινήτου πήγαμεν ὅλοι μας πίσω ἀπὸ τὸ ὕψωμα καὶ κρυφτήκαμε καὶ περιμέναμε.

Πάνω στὸ ὕψωμα ἦταν ὁ Μ. κ' ἐφύλαε γιὰ νὰ μᾶς εἰδοποιήσῃ ἀλλὰ ἔφυγε, καὶ ὁ Ἑγγλέζος ἀνέβηκεν ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν καὶ μᾶς ἔκοψε κάτω, καὶ ἑκατὸν ἄν ἡμεθα, θὰ μᾶς ἐκαθάριζε.

Ἐπηκολούθησε κατόπιν ἡ γνωστὴ σκηνὴ τῆς παραδόσεώς των καὶ τοῦ θανασίμως πληγωθέντος Χαρ. Μούσκου. Πῶς λέγω δὲν ἀνεφέρθη εἰς τὴν δίκην σας ὅτι ἦσασθε ἄοπλοι· δὲν ξεύρω, μοῦ λέγει.

Ὁ Ἰάκωβος Πατάτσος, ἦτο ἡ προσωποποιήσις τῆς ἀθωότητος, ἀφωσιωμένος ψυχῇ τε καὶ σώματι στὴν ἰδέα τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Πατρίδος.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς παραμονῆς τοῦ ἀπαγχονισμοῦ των, πῆγα καὶ συνεννοήθηκα μαζί των, νὰ τοὺς ἐπισκεφθῶ κατὰ τὲς ὀκτῶ τὸ βράδυ γιὰ Εὐχέλαιον καὶ τὴν μετάδοσιν τῆς Θείας Κοινωνίας. Πῆγα στὲς ὀκτῶ καὶ μαζί κάναμε τὴν ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου, καὶ τοὺς μετέδωσα τὴν Θεία Κοινωνία.

Προτοῦ φύγω θεώρησα καθήκον μου νὰ τοὺς ἀπευθύνω μερικὰ λόγια ἐμψυχωτικά, καὶ εἰς ἀτμόσφαιραν πατριωτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοὺς συνεχάρην ὅτι θὰ γίνουν θυσία γιὰ τὴν Πατρίδα ὅπως καὶ τόσοι προηγούμενοι μάρτυρες, καὶ εἶπα ὅτι πολὺ θὰ ἤθελα νὰ εὐρισκόμην στὴν θέση των. Στὸ τέλος ἐνηγκαλίσθην τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον, τοὺς ἠσπάσθην, καὶ μὲ πολλὴν συγκίνησιν τοὺς ἀπεχαιρέτισα καὶ ἔφυγα περὶ τὰς ἐννιάμιση.

Θυμᾶμαι, ὅταν τοὺς ἔκαμα παρατήρησιν ὅτι ἔχουν ἀρκετὸν θάρρος, ὁ Πατάτσος μοῦ λέγει: «ναί, πάτερ, ἀλλὰ ἐκείνην τὴν ὥρα φοβοῦμαι», νὰ πᾶς μὲ θάρρος, τοῦ λέγω, καὶ νὰ ἔχῃς τὸν νοῦ σου στὸν Θεό. «Ὅταν θὰ μᾶς παίρνουν, πάτερ, τί νὰ ψάλλωμεν;» Τὸν Ἐθνικὸν Ἕμνον καὶ κανένα τροπάριον. Ὅπως παρετήρησα ἐπροτίμησε τὸ δεύτερον, καὶ ἔψαλλε τὸ «Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου σὲ νεκρόν».

Τὸ μέρος ὅπου ὠδηγήθην καὶ ὅπου θὰ παρέμενα μέχρι τὴν ὥρα τοῦ ἀπαγχονισμοῦ ἦτο ἐκεῖνο ὅπου ἔμεινα καὶ τὴν προηγουμένη φορὰ, καὶ ποῦ ἀπέχει ἑκατὸν περίπου πόδια ἀπὸ τὴν ἀγχόνην.

Μετὰ τὴν φυγὴν μου τοὺς ἤκουα νὰ ψάλλουν τοὺς ὕμνους τῆς Μ. Παρασκευῆς με ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Πατάτσο, συνταυτίζοντες τὸ ἰδικόν των δρᾶμα με τὰ πάθη τοῦ Σωτῆρος. Οἱ ἄλλοι κατάδικοι καὶ ὑπόδικοι τῆς ΕΟΚΑ ἐδόνουν συνεχῶς τὴν Φυλακὴν ἀπὸ ζητωκραυγές γιὰ τὸν Διγενῆν, τὸν Μακάριο καὶ τὴν Ε.Ο.Κ.Α., ὡς καὶ με ἐθνικὰ τραγούδια. Ἕνας ἀπὸ τοὺς κατόπιν μελλοθανάτους, ὁ Ἄνδρέας Παναγίδης, ἦτο ἀνεβασμένος ψηλὰ στὸ παράθυρο τοῦ κελιοῦ του στὸ τελευταῖο ἀτόωμα τοῦ διαμερίσματος 9 ἀπὸ ὅπου ἔδιδε τὸ σύνθημα γιὰ τὰ πατριωτικὰ τραγούδια τῆς Ε.Ο.Κ.Α., καὶ πρὸ παντὸς τὸ τραγούδι «Βάστα, καημένε μου ραγιά», τὸ ὁποῖον ἐπανελήφθη πολλὲς φορές.

Ἔμεινα ἐκεῖ πλησίον καὶ ἤκουσα νὰ τοῦ κάμνουν παρατήρηση νὰ κατεβῆ, ἀλλὰ δὲν ἤκουσε καὶ ἔμενε διαρκῶς ἐκεῖ προσηλωμένος, καὶ παρατηροῦσε στὴν αὐλὴ τῆς ἀγχόνης καὶ μοῦ ἔλεγε κατόπιν ὅτι τοὺς εἶδε νὰ τοὺς ὀδηγοῦν στὴν ἀγχόνην.

Περὶ τὸ μεσονύκτιον τοὺς ἐκάλεσαν νὰ ἐτοιμασθοῦν. Ἐτοιμάζονται διὰ τὴν ἀγχόνην ἀφοῦ ἀφαιρέσουν τὰ ροῦχα τῆς Φυλακῆς καὶ φορέσουν τὰ ἰδικὰ των, ποῦ ἔφεραν ὅταν συνελήφθησαν.

Μόνον αὐτῶν τῶν τριῶν ἀπαγχονισθέντων μοῦ παρέδωσεν ὁ τελευταῖος ὑπεύθυνος τῶν Φυλακῶν Ἄκερ φωτογραφίας με ροῦχα τῆς Φυλακῆς.

Εἰς τὰς δώδεκα ἡ ὥρα περίπου διέκρινα εὐκρινῶς τὴν φωνὴν τοῦ Πατάτσου νὰ ψάλλῃ τὸ «Ἐχστηθι φρίπτων, οὐρανέ...», τὸ «Ὅτε κατῆλθε πρὸς τὸν θάνατον...», τὸ ὁποῖον δὲν ἐτελείωσαν, διότι ἔφθασαν εἰς τὴν ἀγχόνην, καὶ ἐκεῖ ἔσβησεν ἡ φωνὴ τοῦ Πατάτσου.

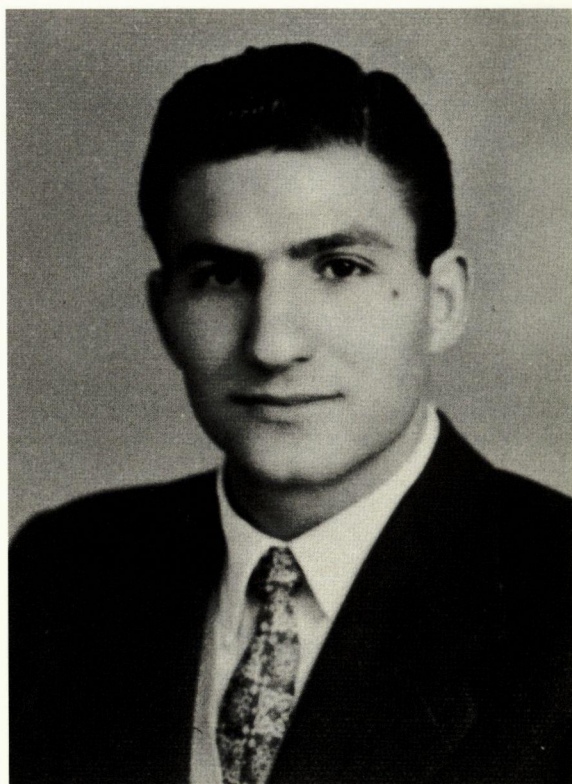
Ὁ Παναγίδης ἀπὸ ψηλὰ ἐφώναξε δυνατὰ: «παίρνουν τους», γιὰτὶ ὅπως ἀνέφερα παρακολουθοῦσε ἀπὸ ἓνα μικρὸ παράθυρο ἀπέναντι.

Σὲ μισὴ ὥρα καὶ οἱ τρεῖς μάρτυρες αἰωροῦντο ἐπὶ τῆς ἀγχόνης. Περὶ τὰς δύο ἡ ὥρα μετὰ τὸ μεσονύκτιον με ὠδήγησαν ἀκριβῶς εἰς τὸ ἴδιον μέρος ὅπου εἶχαν ἐναποθέσει καὶ τοὺς προηγουμένους μάρτυρας, ἀναμέσον ἀγχόνης καὶ κοιμητηρίου. Κατὰ γῆς ἦσαν καὶ τὰ τρία φέρετρα με τὴν σειρὰν, τοῦ Ζάκου, τοῦ Πατάτσου καὶ τοῦ Μιχαήλ, με τὴν κεφαλὴν πρὸς βορρᾶν, καὶ τὸ ἓνα φέρετρον πλησίον στὸ ἄλλο.

Μὲ τὸ φῶς τοῦ κηρίου ἀνέγνωσα τὰς σχετικὰς εὐχὰς τῆς ἀκολουθίας τῆς κηδείας μὲ πᾶσαν συντριβὴν κατὰμονος καὶ αἰσθανόμενος νὰ μὲ κυριεύῃ καὶ νὰ μὲ συνθλίβῃ καὶ ψυχικῶς καὶ σωματικῶς, ὅπως καὶ προηγουμένως, χειροπιαστὸς ὁ σκοτεινὸς καὶ ψυχρὸς θάνατος.

Ἐτελείωσα καὶ ἐξεσκέπασα τὰ πρόσωπά των, τὰ ὁποῖα ἦσαν σκεπασμένα μὲ τὴν κουβέρταν τῆς Φυλακῆς, μὲ τὴν ὁποῖαν τοὺς εἶχαν τυλιγμένον ὅλον τὸ σῶμα καὶ ποὺ εἶχε χρῶμα σταχτί, καὶ αὐτὸ ἦτο τὸ σάβανό των. Στὸ φῶς τοῦ κηριοῦ τὰ πρόσωπά των ἐφαίνοντο λίγο μαυρισμένα, καὶ ἡ γλῶσσα λίγο φουσκωμένη μέσα στὸ στόμα. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Πατάτσου ποὺ ἦταν γυρμένη στὸν ἀριστερὸν ὤμο εἶχε στὸ δεξιὸν ἄφτι αἷμα, μέσα σ' ὀλόκληρη τὴν κόγχη. Δὲν ἐκοίταξα τὸ ἄλλον ἂν ἦτο τὸ ἴδιον. Σὲ κανέναν ἄλλον ἀπὸ τοὺς ἀπαγχονισθέντας δὲν εἶδα αἷμα πουθενά, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν μαυράδα γύρω στὸν λαιμὸ ποὺ ἄφινε τὸ σφίξιμο τῆς θηλειᾶς τοῦ σχοινιοῦ τῆς ἀγχόνης καὶ ποὺ ἦταν εὐδιάκριτη.

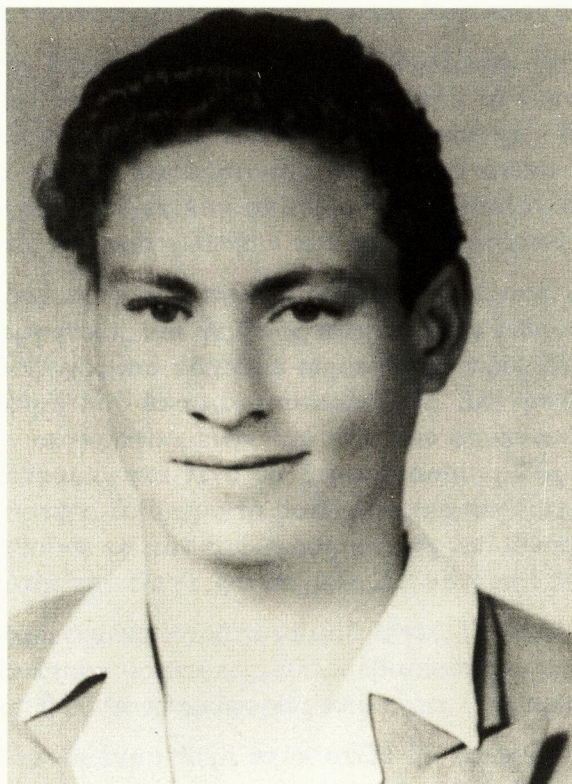
Τοὺς ἐφίλησα πιὸ θερμὰ παρὰ ὅσον τοὺς ἐφίλησα προηγουμένως ζωντανούς, τοὺς σκέπασα, τοὺς ἔχυσα τὸ λάδι, τοὺς ἔρριξα λίγο χῶμα, κι αὐτὸ δὲν ὑπῆρχε γιατί ἦταν πατημένο τὸ μέρος, τυπικά, ἀκριβῶς ὅπως θὰ ἔκαμνα ἂν ἦσαν μέσα στὸν τάφο, ἀφοῦ δὲν μὲ ἄφιναν νὰ παρίσταμαι τὴν ὥραν ποὺ τοὺς ἔβαζαν στὸν τάφο καὶ τοὺς σκέπαζαν μὲ τὸ χῶμα, ἴσως γιὰ νὰ μὴν βλέπω ποῖοι ἦσαν οἱ κηδευταὶ των, καὶ μὲ τὴν τρόπο τοὺς ἔθαβαν. Ἐφυγα καὶ ἄφησα μόνους τοὺς τρεῖς νεκροὺς μέσα εἰς τὰ φέρετρό των, ἔξω ἀπὸ τὴν μαύρην καὶ κλειστὴν θύραν τοῦ μικροῦ κοιμητηρίου μέσα στὸ σκότος.

ΣΤΕΛΙΟΣ ΜΑΥΡΟΜΑΤΗΣ,
ἐκ Λάρνακα (Λαπήθου)

ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΝΑΓΙΔΗΣ,
ἐκ Παλιομετόχου

ΜΙΧΑΗΛ ΚΟΥΤΣΟΦΤΑΣ,
ἐκ Παλιομετόχου

21 Σεπτεμβρίου 1956
Στέλιος Μαυρομμάτης
Ἀνδρέας Παναγίδης
Μιχαὴλ Κουτσόφτας

Ὁ ἀπαγχονισμὸς τῶν τριῶν νέων μαρτύρων, ἦτοι τοῦ Στέλιου Μαυρομμάτη, Ἀνδρέα Παναγίδη καὶ Μιχαὴλ Κουτσόφτα, ἔγινε μετὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 20ῆς πρὸς τὴν 21ην Σεπτεμβρίου 1956, ἓνα μῆνα σχεδὸν μετὰ τὸν ἀπαγχονισμὸν τοῦ Ζάκου, Χαριλάου καὶ Πατάτσου.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν μου ἐκ τῶν Φυλακῶν, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσίν των, καὶ ἀφοῦ συνῆλθα ὀλίγον ἀπὸ τὸ νυκτερινὸν ἐκεῖνο δράμα, ἀλλὰ κατεχόμενος εἰσέτι ἀπὸ ἀγανάκτησιν διὰ τὸ ἐπαναληφθὲν διὰ τρίτην κατὰ συνέχειαν φορὰν ἀνοσιούργημα τῶν Ἑγγλῶν, ἔγραψα σχετικὸν σημείωμα, τὸ ὁποῖον θὰ παραθέσω ἐνταῦθα μετὰ τὴν σκιαγράφησιν τῶν τριῶν μαρτύρων.

Ὁ Μαυρομμάτης ἦτο πολὺ αἰσθηματικὸς τύπος, ἀλλὰ δραστήριος καὶ ἐνεργητικὸς καὶ γεμᾶτος πατριωτικὸν ἐνθουσιασμόν. Ἦτο πολὺ μεγαλόψυχος καὶ ἐδείκνυε συμπάθειαν πρὸς ὅλους, καὶ πρὸς ἐκείνους ἀκόμη ποὺ ἔκαμαν ἀποκαλύψεις. Δὲν φταίει, μοῦ ἔλεγε γιὰ κάποιον συγκρατούμενόν του ποὺ τὸν συναντοῦσε στὴν αὐλὴ ὅταν τοὺς ἔβγαζαν γιὰ λίγο νὰ ξεμουδιάσουν. Τὰς ἀποκαλύψεις ποὺ ἔκαμε ὕστερα ἀπὸ φρικτὰ βασανιστήρια τὲς ἔκαμαν καὶ ἄλλοι, καὶ προσπαθοῦσε νὰ τὸν ἐμψυχώσῃ καὶ νὰ τοῦ δώσῃ θάρρος, παρ' ὅλον ποὺ αὐτὸς τοῦ ἔλεγε, φτύσε μου, Στέλιο, γιατί δὲν ἀξίζω.

Μὲ συγκρατημένο παράπονο μοῦ λέγει: Γι' αὐτὸ ποὺ μὲ κατεδίκασαν δὲν ἔχουν μαρτυρίες, ἀλλὰ ἐβασίσθησαν εἰς τὴν Ἰντέλλιτζενς Σέρβις, δηλ. σὲ πληροφορίες ποὺ εἶχαν ἀπὸ προδότας.

Λόγου γενομένου περὶ προδοτῶν θὰ ἀναφέρω περίπτωσιν προδότου, ποὺ μετενόησε καὶ ἔκλαυσε πικρῶς διὰ νὰ καταδειχθῇ ὅτι μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς μετενόησαν, ἀλλὰ μέσα εἰς τὴν κατάστασιν καὶ τὴν σύγχυσιν ποὺ ἐπικρατοῦσε ἰδίως τὸ τελευταῖον ἔτος τοῦ ἀγῶνος κανένας δὲν μπορούσε νὰ τοὺς ἔχῃ ἐμπιστοσύνην.

Μὲ ἐπῆραν εἰς τὸ 57 Νοσοκομεῖον μιὰ μέρα, γιατί κάποιος ἤθελε νὰ ἐξομολογηθῇ. Ἐξωμολόγησα τὸν ἄνθρωπον καὶ εἶδα ὅτι ἡ μετάνοιά του ἦτο εἰλικρινὴς καὶ τὴν ἄλλην ἡμέραν πῆγα νὰ τὸν κοινωνήσω. Εἰς τὴν εἴσοδον ὁ φρουρός, ποὺ ἦτο δικός μας, μοῦ λέγει, ποῦ πᾶς, πάτερ. Θὰ κοινωνήσω τὸν (τάδε), τοῦ λέγω. Πίσω, πάτερ,

μοῦ λέγει, αὐτὸς εἶναι ὁ μεγαλύτερος προδότης. Μετενόησε, τοῦ λέγω, καὶ ἔλα μαζί μου νὰ δῆς. Μὲ ἠκολούθησε καὶ παρηκολούθησε τὴν σκηνὴν ἀπὸ μικρὰν ἀπόστασιν.

Ὅταν ἔφευγα, μοῦ λέγει, πράγματι μετενόησε καὶ καλὰ ἔκαμες, γιὰτὶ εἶδε πὼς μόλις μὲ ἀντίκρουσε, τὰ μάτια του ἔτρεχαν σὰν βρούσες.

21 Σεπτεμβρίου 1956, ὥρα 9 π.μ.

Σήμερα τὸν κάθε Ἴγγλο στὴν Κύπρο τὸν κυνηγᾷ τὸ φάσμα τῆς Ἐλευθερίας, καὶ εἶναι τρελλὸς ἀπὸ τὸν φόβο του μέχρι σημείου, ποὺ νὰ φοβᾶται καὶ αὐτοὺς τοὺς νεκρούς.

Αὐτὸ εἶδα σήμερα. Ἀπὸ τὸν ἱερὸν χῶρον, ποὺ ἔκιντο τὰ φέρετρα τῶν τριῶν μαρτύρων, ὁ Ἴγγλος φρουρὸς σημαδεύει μὲ τὸ ὄπλο του εἰς κάθε ἀνοιγμα τῆς εισόδου, σὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ἔφοδος πρὸς αὐτά.

Οἱ ἄνθρωποι, ποὺ μὲ ὠδήγησαν στὰς τρεῖς παρὰ εἴκοσι στὸ σπίτι μου, εἶχαν διαρκῶς προτεταμένα τὰ περιστροφά, καὶ ὅταν τὸ αὐτοκίνητον σταμάτησε διὰ νὰ κατέβω, πετάχτηκαν ἔξω καὶ ἐκοίταζαν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ κρατοῦντες προτεταμένα τὰ ὄπλα των ὡς εἰς μάχην μὲ ἀόρατον ἐχθρόν.

Σ' αὐτὴν τὴν θέση βρίσκονται σήμερα οἱ Ἴγγλοι στὴν Κύπρο, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἐκείνους ποὺ κρεμοῦν, ποὺ γεμᾶτοι πίστιν εἰς τὸν Θεόν, πρόθυμοι καὶ μὲ τελείαν αὐταπάρνησιν διὰ τὴν Ἐλευθερίαν προχωροῦν πρὸς τὴν ἀγχόνην, ἄδοντες καὶ ζητωκραυγάζοντες, ἐνῶ οἱ γύρω των κρατούμενοι φωνάζουν μὲ ὄλην τους τὴν δύναμιν, θάρρος, παιδιὰ.

Δὲν βρίσκω καμμίαν, ἔστω καὶ τὴν ἐλαχίστην, διαφορὰν τῶν σημερινῶν μαρτύρων τῆς Ἐλευθερίας ἀπὸ ἐκείνους τοῦ Εἰκοσιένα καὶ ὅποιασδήποτε ἄλλης ἐποχῆς.

Γενναιότης ψυχῆς καὶ μεγαλοψυχία ἀφάνταστος. Συγχωροῦμεν, λέγουν οἱ μάρτυρες, καὶ τοὺς δημίους μας, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ κυβερνοῦν, διότι πιθανὸν ἔτσι νὰ εἶναι ἡ ἰδέα τους. Εὐχόμεθα ὁμῶς στὸν Κυπριακὸ Λαὸ νὰ συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα.

Κοντὰ τους εἶσαι ἔτοιμος διὰ κάθε θυσίαν. Μὲ συγχάιρουν, ὅταν μὲ τὰ ἄλλα ἐμφυχωτικά μου τελευταῖα λόγια δηλώω ὅτι τοὺς ζηλεύω καὶ εἶμαι ἔτοιμος νὰ ἀποθάνω μαζί των. Μέσα μου ἐμακά-

ριζα ἐκείνους ποὺ ἐγέννησαν τέτοιους γενναίους μάρτυρες. Ἐσκεπτόμουν μέσα στὸ κελλὶ τῆς φυλακῆς στὸ διάστημα τῆς ἀγωνίας πρὸ τοῦ ἀπαγχονισμοῦ τῶν κ' ἔλεγα:

Πόσον κουτοὶ καὶ ἀνόητοι εἶναι οἱ Ἕλληνες! Ἀγωνίζονται νὰ μᾶς κλείσουν τὰ μάτια γιὰ νὰ μὴ βλέπωμε τὸ φῶς τῆς Ἐλευθερίας.

Εἶναι σχεδὸν μεσάνυχτα καὶ τὸ φεγγάρι μεσοῦρανα σκεπάζεται γιὰ λίγο ἀπὸ βιαστικὰ σύννεφα. Στέκω στὴν πόρτα τοῦ κελλιοῦ καὶ παρακολουθῶ τὸ δρᾶμα, τῆς ἀποψινῆς νύχτας. Διαρκῶς θούρια καὶ ἐμβατήρια ἀκούονται ἀπὸ τοὺς τρεῖς μάρτυρες. Ζητωκραυγαὶ οὐρανομήκειες ἀπὸ τοὺς παρακάτω φυλακισμένους ἀγωνιστάς. Συνθηματικά ἐπαναλαμβάνουν κατὰ διαστήματα τῶν τριῶν μαρτύρων τὰ ὀνόματα, Μαυ-ρο-μμά-της, Κου-σό-φτας, Πα-να-γί-δης, Μα-κά-ρι-ος, Δι-γε-νῆς, Ε-Ο-Κ-Α, σὰν νὰ εὐρίσκεσαι μέσα σὲ ἐθνικὴν μυσταγωγίαν, ποὺ δὲν μπορεῖ καμμιά ἄλλη νὰ τὴν ξεπεράσῃ, καὶ ὅμως ὁ Ἕλληνας φρουρός, ποὺ βρίσκεται στὴν στέγη τῆς ἀγχόνης, εἰρωνευόμενος ἀηδέστατα καὶ μὲ παραφθορὰν λέγει: Ζήτω ὁ Γρίβας.

Μὲ πιάνει ἀγανάκτησις, καὶ εἶμαι ὁ μόνος ποὺ ἀκούω τὰ λόγια του, καὶ πρὸς στιγμὴ μοῦ ἔρχονται στὰ χεῖλη τὰ λόγια τοῦ Ὀμηρικοῦ στίχου «ἔσσεται ἡμαρ». Τὰ ἐθνικὰ τραγούδια διαδέχονται τὰ θρησκευτικὰ τροπάρια.

Στις δώδεκα ἢ ὥρα μεσάνυχτα φάλλουν τὸ «Τῆ Ὑπερμάχῳ» καὶ ἔπειτα ἐπικρατεῖ ἡσυχία, γιὰτὶ πρόκειται νὰ ἀλλάξῃ ἡ σκηνὴ διὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τοῦ δράματος.

Στὴν μία παρὰ τέταρτον ἀκριβῶς ἀκούω βιαστικὰ τὰ βήματα τῶν δημίων. Βιάζονται πολὺ. Ἀκούω τὸν Παναγίδην νὰ φωνάζῃ μὲ ὄλην του τὴν δύναμιν: Ἡρτασιμ' παιδιά, καὶ ἀρχίζουν τὸν Ἐθνικὸν Ὕμνον.

Ὁ φρουρὸς μοῦ ἔκλεισε τὴν πόρτα, ἀλλὰ ἡ σιγὴ τῆς νύχτας μὲ βοηθῆ νὰ ἀκούω, καὶ παρακολουθῶ νοερὰ ὅλες τὲς κινήσεις στὸ μέρος τῆς ἀγχόνης. Γονατίζω, κάμνω τὸν σταυρό μου καὶ παρακαλῶ τὸν Θεὸ νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς μάρτυρας.

Ἐπαναλαμβάνεται ὁ Ἐθνικὸς Ὕμνος σὰν ἀπὸ πνιγμένες φωνές, διότι μπαίνουν στὸ μέρος τῆς ἀγχόνης, ἀκούω μιὰ δυνατὴ φωνή, γειά σας, παιδιά, ζήτω ἡ Ἐλευθερία, καὶ μετὰ δὲν διακρίνω ἄλλο, γιὰτὶ θὰ τοὺς εἶχαν καλύψῃ τὴν κεφαλὴ μὲ τὸ μαῦρο ροῦχο γιὰ νὰ τοὺς βάλουν τὸ σχοινὶ τῆς ἀγχόνης στὸν λαιμό.

Σὲ δύο-τρία λεπτά ἕνας κρότος δυνατὸς ἀκούεται στὸ πέσιμο τοῦ πατώματος τῆς ἀγχόνης καὶ μὲ τὴν φαντασία μου βλέπω αἰωρούμενα τὰ σώματα τῶν τριῶν μαρτύρων στὴν ἀγχόνην.

Ἕνα σφύριγμα ἀέρος ἤκουσα σὰν ἐκεῖνο ποὺ βγαίνει ἀπὸ φουσκωμένο ἀσκό, καὶ ὅλα ἐτελείωσαν. Σηκώθηκα καὶ περπατοῦσα μέσα στὸ κελλί, ἤθελα νὰ βγῶ ἔξω, γιατί σὰν νὰ πνιγόμενα, μὰ ὁ φρουρὸς ἀπ' ἔξω κρατοῦσε κλειστὴ τὴν πόρτα, ἐνῶ ὁ ἄλλος μέσα ἦτο ξαπλωμένος καὶ ἔκαμνε πῶς διάβαζε, σὰν νὰ μὴ πρόσεχε τὴν ταραχή μου.

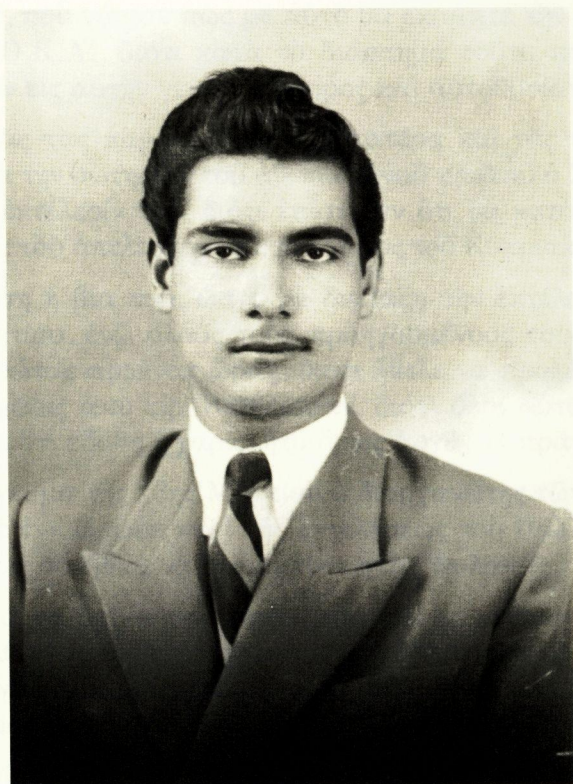
Εἶμαι ἔτοιμος καὶ περιμένω νὰ μὲ καλέσουν, ἀφοῦ στὸ μεταξὺ μισάνοιξαν λίγο τὴν πόρτα.

Στὴν μίαν καὶ τέταρτον μὲ ὠδήγησαν κοντὰ στὰ τρία φέρετρα. Κρατῶ ἀναμμένα τρία κεριὰ καὶ ἀγωνίζομαι νὰ συγκεντρωθῶ γιὰ νὰ διαβάσω τὰς σχετικὰς εὐχὰς ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν τριῶν νέων ἔθνομαρτύρων.

Ἕνα δροσερὸ ἀεράκι φυσάει στὰ φέρετρα τῶν μαρτύρων, παίξει μὲ τὸ φῶς τῶν κεριῶν καὶ γιὰ μιὰ στιγμή θέλει νὰ μοῦ τὰ σβήσῃ καὶ νὰ μείνω στὴν μέση, μὰ τὸ φῶς παίρνει πάλι δύναμη, σὰν ἀπὸ τὸ φῶς τῆς Ἐλευθερίας, ποὺ ἐνώνεται μὲ τὲς ψυχὰς τῶν μαρτύρων, ποὺ ἐλεύθερες φτερουγίζουν ἀπάνωθ' ἐμοῦ, καὶ μὲ βοηθεῖ νὰ ἀποτελειώσω καὶ αὐτὸ τὸ ὕστατό μου καθήκον πρὸς τοὺς μάρτυρας.

Ἀσπάζομαι τὲς γαλήνιες τώρα μορφές των, ποὺ φωτίζονται ἀπὸ τὸ φῶς τῶν τριῶν κεριῶν, ποὺ σκύβοντας τὰ πλησιάζω στὰ πρόσωπά των, καὶ στὸν λαιμό τους, ποὺ φαίνεται καθαρὰ ἡ μαυράδα ποὺ ἄφησε τὸ σχοινὶ τῆς ἀγχόνης, κρέμεται ἀπὸ ἕνα μικρὸς σταυρὸς.

Αἰωνία των ἡ μνήμη.

ΕΥΑΓΟΡΑΣ Μ. ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΔΗΣ,
ἐκ Τσάδας (Πάφου)

Εὐαγόρας Παλληκαρίδης
ἐκ Τσάδας Πάφου,
Μαθητῆς Γυμνασίου Πάφου,
ἐξετελέσθη

Ξημερώματα 14ης Μαρτίου 1957, ὥρα 11.30μ.μ.

Τὸ ἀποκορύφωμα τῆς Κυπριακῆς τραγωδίας ὑπῆρξεν ὁ ἀπαγο-
χονισμὸς τοῦ δεκαεννεατοῦς μαθητοῦ Εὐαγόρα Παλληκαρίδη ἀπὸ
τὸν Χάρτιγκ, ποὺ νόμισε πῶς μὲ αὐτὸ θὰ ἔκαμπτε τὴν ἀγωνιστικό-
τητα τῆς Ε.Ο.Κ.Α., διότι κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο πολλοὶ νεαροὶ
κατετάγησαν εἰς αὐτὴν γεμᾶτοι θάρρος καὶ αὐτοθυσίαν.

Παρ' ὅλας τὰς παρακλήσεις τοῦ πατέρα καὶ τὰς τόσας ἄλλας
ἐνεργείας διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀθώου αὐτοῦ παιδιοῦ ὁ Χάρτιγκ ἐπέ-
σπευσε τὴν ἐκτέλεσίν του, διότι ἐπίστευεν ὅτι θὰ κατέφερε καίριον
πλῆγμα κατὰ τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος τοῦ Κυπριακοῦ Λαοῦ.

Ἦτο τόση ἡ βία του, ὥστε νὰ διατάξῃ τὴν ἐκτέλεσίν του πρὸ
τοῦ μεσονυκτίου, ἐνῶ ὅλους τοὺς προηγουμένους τοὺς ἐξετέλεσαν
κατὰ τὰς πρώτας πρωϊνὰς ὥρας, διότι ἤθελε νὰ προλάβῃ μὴ τυχὸν
καὶ ἤρχετο χάρις ἀπὸ τὴν Βασίλισσαν, διότι ὅλοι αὐτὸ ἐπεριμένα-
μεν. Λέγεται ὅτι ἐδόθη ἡ χάρις, ἦτο ὅμως ἀργά, ἂν πράγματι ἐδόθη.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς 13ης Μαρτίου ὁ διοργανωτῆς τῶν ἐκτελέσεων
κ. Ἄκκερ μὲ ἐνημέρωσε περὶ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ Παλληκαρίδη καὶ
ὅτι ἔπρεπε ὡς συνήθως νὰ παραμείνω στὰς Φυλακὰς.

Ἐζήτησα νὰ μείνω στὸ σπίτι μου καὶ νὰ μεταφερθῶ εἰς τὰς
Φυλακὰς ὀλίγον πρὸ τῆς ἐκτελέσεως καὶ ἐδέχθησαν μὲ τὴν ὑπόσχε-
σιν ὅτι πράγματι θὰ εὐρισκόμην στὸ σπίτι, γιὰτὶ ὅπως ἀντελήφθη
ἐνόμιζαν πῶς θὰ τοὺς γελοῦσα.

Ἐκανονίσσαμεν ἡ ὥρα 10 μ.μ. νὰ ρθοῦν νὰ μὲ πάρουν, ὅπως
καὶ ἔγινε.

Μόλις ἔφθασα στὰς Φυλακὰς, ὠδηγήθημην πλησίον τοῦ Παλληκα-
ρίδη διὰ νὰ τοῦ μεταδώσω τὴν Θεϊὰν Κοινωνίαν. Τὸν βρῆκα ἀπολύ-
τως ἤρεμον χωρὶς τὴν παραμικρὰν ἐκδήλωσιν ταραχῆς ἢ λιποψυχίας.

Τὰ λόγια του εἰς τὴν συνομιλίαν μας ἦσαν κοφτὰ καὶ μετρημέ-
να. Ἐκάθητο εἰς τὸ κρεβάτι του, ποὺ ἔφαιε σχεδὸν τὸ δάπεδον
τοῦ κελλιοῦ, καὶ ἐγὼ λίγον ὑψηλότερα σ' ἓνα σκαμνί.

Τὸν εἶχαν στὸ κελλὶ τοῦ Ἀνδρέα Δημητρίου, καὶ στὸ ἄλλο τοῦ Καραολῆ εἶχαν τὸν Μαϊμάρη, ποὺ τὸν κατεδίκασαν γιὰ φόνο. Δύο εἶναι τὰ κελλιά τῶν μελλοθανάτων πλησίον τῆς ἀγγόνης, καὶ γι' αὐτὸ τοὺς δύο πρῶτους τοὺς εἶχαν σ' αὐτὰ τὰ κελλιά, ποὺ εἶναι πολὺ πληκτικά, ὅπως καὶ τώρα τοὺς δύο αὐτούς, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τώρα μόνον ὁ ἕνας μὲ ἐνδιέφερε ἔθνικά.

Ὅταν συνελήφθη μέσα στὸ δάσος μὲ ἓνα ὄπλο, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ χρησιμοποιηθῆ, ἦτο νύχτα, καὶ οἱ σύντροφοί του ἔτρεξαν καὶ ἔφυγαν, καὶ δὲν συνελήφθησαν. Αὐτὸς ὅμως δὲν ἔτρεξε νὰ φύγῃ, καὶ περιέργως γι' αὐτὸ τοῦ ὑποβάλλω τὴν ἐρώτησιν.

– Γιατὶ δὲν ἔτρεξες νὰ φύγῃς καὶ σὺ ὅπως ἔκαμαν οἱ ἄλλοι;

Ἐσήκωσε τὸ πρόσωπόν του καὶ μὲ εἶδε στὰ μάτια, γιὰτὶ ἦτο σκυφτός, καὶ μὲ ἐλαφρὸν μειδίαμα μοῦ λέγει.

– Τοὺς ἐπῆρα γιὰ δειλοῦς, ὅταν τοὺς εἶδα νὰ τρέχουν.

Ἐπικρατεῖ σιωπῆ, καὶ πάλιν ἐρωτῶ.

– Ἔχεις τίποτε νὰ μοῦ πῆς, παιδί μου;

– Μετανοιῶνω γιὰ κείνο ποὺ ἔκαμα καὶ ἂν ζοῦσα δὲν θὰ τὸ ξανάκαμνα.

Δὲν ἐννοοῦσε τὸ ὅτι ἔλαβε μέρος στὸν ἀγῶνα ἀλλὰ ἄλλο πρᾶγμα, τῆς ψυχῆς.

Τοῦ ὑπέδειξα, ἂν ἤθελε νὰ ἀφήσῃ τὸν σταυρόν του νὰ τὸν ἔχωμεν ὡς ἐνθύμιον, ἀλλὰ μοῦ λέγει: Ὅχι, πάτερ, θέλω νὰ τὸν πάρω μαζί μου.

Λυπήθηκα, ποὺ δὲν σκέφθηκα νὰ πάρω ἄλλον μαζί μου καὶ νὰ τὸν κρατοῦσα ὡς ἱερὸν κειμήλιον, ὅπως ἔκαμα στοὺς τρεῖς προηγούμενους. Μετὰ τὴν ἐκτέλεση τὸν ἔφερε στὸ λαιμὸ του.

Τοῦ συνέστησα νὰ ἔχῃ θάρρος μέχρι τέλους καὶ νὰ μὴν ἀφήσῃ τὴν ἐντύπωση στοὺς Ἀγγλοὺς δημίους ὅτι ἐδειλίασε.

– Ἔχω θάρρος, μοῦ λέγει, καὶ δὲν θὰ δειλιάσω, εὐχομαι δὲ νὰ εἶμαι ὁ τελευταῖος. Τὰ τελευταῖα του λόγια ἦσαν: Τοὺς χαιρετισμούς μου εἰς ὅλους, καὶ εὐχομαι σύντομα τὴν ἐλευθερίαν τῆς Κύπρου.

Τοῦ μετέδωσα τέλος τὴν Θεῖαν Κοινωνίαν, καὶ ἀφοῦ τὸν ἐφίλησα τὸν ἀπεχαιρέτισα μὲ τὰς λέξεις, θάρρος, καὶ νὰ μὴν χάνῃς τὰς ἐλπίδας σου.

Κάποια ἔλπις διασώσεώς του ὑπῆρχε μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς, ἤτοι τῆς ἑνδεκάτης καὶ μισῆς, ποὺ ἐξετελέσθη.

Ὁ Μαϊμάρης ὅταν μὲ εἶδε νὰ φεύγω ἀπὸ τὸ διπλανὸ κελλί, ἐφώναζε καὶ ἔκλαιε καὶ ἐτάρασσε τὴν γαλήνη καὶ τὴν σιγὴν τῆς νύχτας γύρω ἀπὸ τὴν ἀγχόνην.

Αὐτὸς κατεδικάσθη εἰς θάνατον διὰ φόνον, καὶ ἐφαίνετο ὀλίγον ἀνισόρροπος, θὰ τὸν ἐκρέμαζαν δὲ τὴν ἴδιαν ὥραν μαζί μὲ τὸν Παλληκαρίδη διὰ νὰ δείξουν ὅτι τοὺς θεωροῦσαν καὶ τοὺς δυὸ ὡς κοινούς ἐγκληματίας.

Ἡ ὥρα δεκάμιση μὲ πῆραν σ' ἓνα δωμάτιο στὴν εἴσοδο τῆς Φυλακῆς, καὶ ἐκεῖ θὰ ἐπερίμενα διὰ τὰ περαιτέρω.

Τὸ δωμάτιον ἐξεσταίνετο μὲ σόμπαν πετρελαίου, καὶ ἄνοιξα λίγο τὸ παράθυρο νὰ παίρνω λίγον ἀέρα καὶ νὰ παρακολουθῶ καὶ τὴν κίνηση, γιατί ἀρχίσαν νὰ καταφθάνουν οἱ δεσμοφύλακες τῆς βάρδιας ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα ὡς τὸ πρωῒ, γιατί κάθε βάρδια ἐφύλαγεν ἕξι ὥρες, τέσσερις βάρδιες τὸ εἰκοσιτετράωρο, καὶ εἶναι μαζί Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι.

Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα οἱ Τοῦρκοι δεσμοφύλακες εἶναι τριπλάσιοι σχεδὸν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες.

Στεκόμωνα προσηλωμένος κοντὰ στὸ παράθυρο καὶ παρακολουθοῦσα κάθε κίνηση καὶ θόρυβο ποὺ ἐγένετο στὸ συνεχῆς ἀνοιγοκλείσιμο τῆς εἰσόδου καὶ κατόπιν τῶν σιδερένιων εἰσόδων εἰς τὰ διάφορα διαμερίσματα τῆς Φυλακῆς. Ἡ ὥρα περνοῦσε χωρὶς νὰ μοῦ κάμνη ἐντύπωση.

Ἐνα κτύπημα δυνατὸ ἀκούστηκε ἀπὸ μακριά, ποὺ μὲ τάραξε. Κάποιος δικός μας ἐστέκετο ἀπέναντί μου ἀπ' ἔξω τοῦ παραθύρου καὶ τὸν ἐρώτησα, τί συμβαίνει, καὶ μὲ ἐτοιμότητα μοῦ λέγει, θὰ ἴναι φυλακισμένοι καὶ κτυποῦν τὲς πόρτες.

Ἐκεῖνος ἐγνώριζε ἀπὸ ποῦ προῆλθεν ὁ θόρυβος καὶ ἤθελε νὰ μὲ παραπλανήσῃ πρὸς στιγμὴν. Δὲν γελάστηκα ὁμῶς, γιατί τὸν ἴδιο κρότο ἤκουσα καὶ προηγουμένως τὴν ὥρα τῶν ἐκτελέσεων, ἀλλὰ εἶχα ἀμφιβολίαν γιὰ τὴν ὥρα. Κοίταξα τὸ ρολοῖ μου, ἦταν ἑνδεκάμιση ἀκριβῶς. Μισὴ ὥρα πρὶν ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα κρέμασαν τὸν Παλληκαρίδη, διότι ἀκριβῶς ἡ ὥρα μία μετὰ τὰ μεσάνυχτα μὲ ἐπῆραν διὰ νὰ κάμω τὴν κηδεῖαν.

Ἐπειδὴ εἶπα ὅτι, ὅταν φίλησα τὸν Δημητρίου καὶ τὸν Καραολῆ ἔνοιωσα ὅτι ἦσαν ζεστοί, γιατί φαίνεται ὅτι, μόλις τοὺς κρέμασαν, τοὺς κατέβασαν ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀγχόνην καὶ μὲ φώναξαν, παρετήρησα ὅτι κατόπιν ἄφιναν νὰ περάσῃ καμμιά ὥρα κ' ὕστερα νὰ μὲ πάρουν κοντά τους.

Ὅπως καὶ τὲς προηγούμενες φορές, ἔτσι καὶ τώρα διάβασα στὸν νεκρὸν τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν ἢ ὥρα μιὰ καὶ μισὴ ἀκριβῶς μετὰ τὰ μεσάνυχτα, καὶ εἰς τὸ ἴδιον ἀκριβῶς μέρος ἔξω ἀπὸ τὴν κλειστὴ εἴσοδο τοῦ κοιμητηρίου. Ἐπειδὴ ἦτο μελαγχρονικός, μοῦ ἐφαίνετο μὲ τὸ λίγο φῶς τοῦ κεριοῦ, ποῦ ἐφώτιζε τὸ πρόσωπό του, πῶς δὲν ἄλλαξε, ἢ θωριά του, καὶ νόμιζες πῶς κοιμᾶται.

Ἐδῶσα εἰς αὐτὸν τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν καὶ μὲ βῆμα ἀργὸν καὶ ἄφατον θλίψιν ἔφυγα, διὰ νὰ ἀποτελειώσουν οἱ δῆμιοι ἐν κρυπτῶ τὰ τῆς ταφῆς.

Δὲν ἤθελαν νὰ γνωρίζωμεν πῶς τοὺς ἔθαπταν, καθ' ὅτι ἔβαζαν δύο-δύο στὸν τάφο γιὰ νὰ ἐξοικονομηθῇ χώρος στὸ μικρὸν κοιμητήριον. Ἐπικρατοῦσε καὶ μιὰ σκέψις ὅτι ἔχυναν μέσα στὸν τάφον ἀσβέστη γιὰ νὰ καῖ καὶ διαλυθῇ ὁ νεκρός. Αὐτὸ ἴσως νὰ φανῇ ὅταν θὰ γίνῃ ἢ μεταφορὰ τῶν λειψάνων ἐκ τῶν Φυλακῶν.

Μὲ τὴν ἐκτέλεση τοῦ Παλληκαρίδῃ ἔκλεισε τὸ κεφάλαιον τῶν ἀπαγχονισθέντων.

Μετεφέρθησαν καὶ ἐτάφησαν εἰς τὸ κοιμητήριον τῶν Φυλακῶν:

ὁ ΔΡΑΚΟΣ τὴν 19ην Ἰανουαρίου 1957,

ὁ ΑΥΞΕΝΤΙΟΥ τὴν 4ην Μαρτίου 1957,

ὁ ΛΕΝΑΣ τὴν 29ην Μαρτίου 1957,

καὶ ὁ ΜΑΤΣΗΣ τὴν 20ήν Νοεμβρίου 1957.

Εἰς τὸν ἴδιον τάφον εὐρίσκονται:

ὁ Αὐξεντίου καὶ ὁ Παλληκαρίδῃς,

ὁ Δημητρίου καὶ ὁ Λένας,

ὁ Παναγίδῃς καὶ ὁ Κουτσόφτας,

ὁ Ζάκος καὶ ὁ Μάτσης.

ὅπως δεικνύει τὸ σχεδιάγραμμα, ποῦ μοῦ ἔδωσεν ὁ Ἄκκερ, ὅταν παρέδωσε τὴν διεύθυνσιν τῶν Φυλακῶν εἰς τὸν Ἑλληνα Διευθυντή, μαζί μὲ τρεῖς φωτογραφίας τοῦ Ζάκου, τοῦ Μιχαήλ καὶ τοῦ Πατάτσου.

Οἱ νεκροὶ τοῦ Λένα, τοῦ Δράκου καὶ τοῦ Μάτση μετεφέρθησαν εἰς τὰς Φυλακὰς μέσα εἰς φέρετρα περιποιημένοι ἀπὸ πρόσωπα, ποὺ ἔδειξαν ἐνδιαφέρον καὶ στοργὴν πρὸς τοὺς ἡρωϊκοὺς νεκροὺς, μὲ πρόσωπα ὀλοκάθαρα.

Τοῦ Δράκου ἡ κεφαλὴ ἦτο περιτυλιγμένη μὲ ἐπιδέσμους πλὴν τοῦ προσώπου καὶ ἐφαίνετο σὰν φουσκωμένη.

Ὁ Λένας ἐφαίνετο σκελετωμένος, διεκρίνετο εἰς τὸν λαιμόν του σημάδι σταυροειδοῦς τομῆς, καὶ τὰ μάτια του ἦσαν ἀνοιχτά, γιατί δὲν τοῦ τὰ ἐκλείσαν μὸλις ἀπέθανε. Ἐδοκίμασα νὰ τὰ κλείσω ἀλλὰ δὲν μπόρεσα.

Ἐντύπωση μοῦ ἔκαμεν ὁ νεκρὸς τοῦ Αὐξεντίου. Ὁ ἄνθρωπος, ποὺ μὲ συνώδευε ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν πρὸς τὸ κοιμητήριον, μοῦ εἶπεν Ἀγγλικά, νόου φείζ, δὲν ἔχει πρόσωπο. Ἀμέσως ἐνόησα τι ἤθελε νὰ πῆ. Ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ὅτι φιλοῦσα τοὺς νεκροὺς ἡρώας, ἤθελε νὰ μὲ προλάβῃ καὶ νὰ μοῦ πῆ ὅτι δὲν εἶχε πρόσωπον ὁ Αὐξεντίου γιὰ νὰ τὸν φιλήσω.

Ὅταν τελείωσα τὴν ἀκολουθίαν, τοῦ εἶπα νὰ ἀνοίξῃ τὸ φέρετρον καὶ τὸ ἄνοιξε. Μετὰ δυσκολίας ξεσκέπασε μέρος τοῦ ἄνω μέρους τοῦ νεκροῦ, γιατί τὸ σκληρὸν ἄσπρο πανί, ποὺ τοῦ ἔβαλαν γιὰ σάβανο, ἐκόλλησε στὸ πολτοποιημένο σῶμα. Δὲν ξεχώριζε οὔτε πρόσωπον οὔτε λαιμός, ἐφαίνετο σὰν μία μᾶζα ἀπὸ κρέας μὲ πηχτὸ αἷμα μαυρισμένο. Ὁ γέρον Αὐξεντίου μοῦ εἶπε ὅτι διεπίστωσε τὴν ταυτότητα τοῦ υἱοῦ του ἀπὸ τὴν μεγάλη κάμψη ποὺ εἶχε τὸ πέλμα τοῦ ποδιοῦ του. Τὸ ἓνα τοῦ ἔδειξαν, γιατί τὸ ἄλλο ἦταν κομμένο.

Τὴν κηδεῖαν ἐτέλεσα τὴν 4ην Μαρτίου 1957, Δευτέραν καὶ ὥραν 6.30 μ.μ.

Τοῦ Μάρκου Δράκου, Σάββατον καὶ ὥραν 8 μ.μ.

Τοῦ Μάτση, Πέμπτην καὶ ὥραν 2.30 μ.μ.

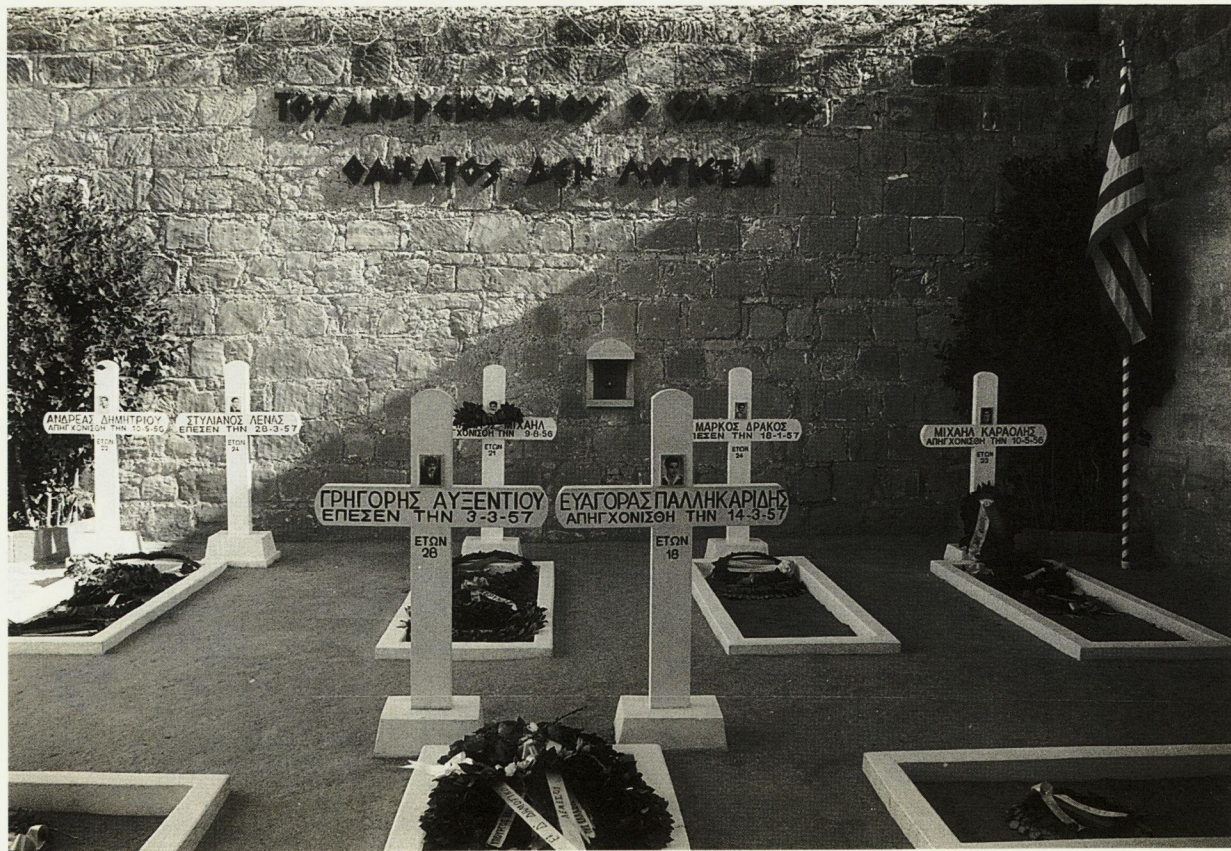
Περὶ τὰ δέκα ἀκόμη πρόσωπα κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον, ἀνεστάλη ὅμως ἡ ἐκτέλεσίς των ὑπὸ τοῦ νέου Κυβερνήτου Φοῦτ.

Τρεῖς ἐξ αὐτῶν τοὺς ὠδήγησαν εἰς τὴν ἀγχόνην περὶ τὸ μεσονύκτιον, καὶ ἐνῶ ἦσαν ἔτοιμοι νὰ τοὺς βάλουν τὸ σχοινὶ στὸν λαιμόν, κατέφθασεν μὲ βίαν ὁ Φοῦτ καὶ μὲ ἐκάλεσε νὰ τὸν ἀκολουθήσω εἰς τὸ μέρος τῆς ἀγχόνης καὶ ὅταν φθάσαμεν, οἱ τρεῖς νέοι ἐστέκοντο σὰν ἀπολιθωμένοι, εἰς τὸν διάδρομον πλησίον τῆς ἀγχόνης, καὶ ὅταν τοὺς εἶπα ὅτι τοὺς ἐχαρίζετο ἡ ζωὴ, οὔτε ἐκινήθησαν, οὔτε ἐμίλησαν.

Τότε τοὺς προέτρεψα νὰ πάρουν τὸ χέρι τοῦ Κυβερνήτου καὶ νὰ τὸν εὐχαριστήσουν καὶ τὸ ἔκαμαν ἀσυναισθήτως. Ὅπως ἀντελήφθην αὐτὴ ἦτο σκηνοθεσία γιὰ νὰ φανῆ ὅτι ὁ νέος Κυβερνήτης ἦτο «σπλαγχνικός» καὶ ἐπεδίωκε τὸν συμβιβασμόν.

Ὅτι δὲν ἐπέτυχεν ὁ Χάρτιγκ μὲ τὴν ἀπανθρωπίαν, ἤλπιζε νὰ τὸ ἐπιτύχῃ ὁ Φοῦτ μὲ τὴν πολιτικὴν, καὶ τὸ ἐπέτυχε μὲ τὸ νὰ κλείσῃ ὁ ἀγώνας μὲ τὰς συμφωνίας τῆς Ζυρίχης. Μετὰ τὴν ἀναγγελίαν τῶν Συμφωνιῶν, ὅταν πῆγα στὸ διαμέρισμα τῶν γυναικῶν, μιὰ κοπέλλα, ποὺ κατεδικάσθη εἰς ἑπταετῆ φυλάκισιν, μοῦ λέγει, ὅταν ἐγὼ εἶπα, ἐσώθημεν ἐπὶ τέλους, ὄχι, πάτερ, μᾶς ἐπούλησαν εἰς τοὺς Τούρκους. Κάμνω ἄλλα ἑφτὰ χρόνια φυλακὴ ἀλλὰ δὲν δέχομαι αὐτὲς τὲς συμφωνίες.

Ἐζήτησα ἀμέσως ἀπὸ τὸν Ἄκκερ, τὸν τελευταῖον Ἄγγλον διευθυντὴν τῶν Φυλακῶν καὶ τὸν διοργανωτὴν ὅλων τῶν ἐκτελέσεων, νὰ κάμω τρισάγιον εἰς τοὺς τάφους τῶν ἡρώων. Πρόθυμος μὲ πῆρε καὶ ἐνῶ ξεκλείδωνε τὴν θύραν τοῦ κοιμητηρίου, ἐστράφη καὶ μοῦ λέγει: Εἶσαι ὁ πρῶτος ποὺ μπαίνεις μέσα. Ἐκαμα τὸν σταυρόν μου καὶ μπῆκα μὲ τόσην συγκίνησιν, ποὺ τὰ γόνατά μου λύγισαν, καὶ γονατιστὸς ἀνάμεσα στοὺς τάφους τῶν μαρτύρων τῆς Κυπριακῆς Ἐλευθερίας ἐτέλεσα τὸ πρῶτον τρισάγιον, καὶ τὰ δάκρυά μου ἦσαν τὰ μῦρα τῆς ψυχῆς μου, ποὺ κατέθετα εὐλαβικὰ στοὺς φυλακισμένους νεκροὺς ἥρωες καὶ μάρτυρες, ποὺ θυσιάσθησαν μόνον γιὰ τὴν Ἐνωση τῆς Κύπρου μὲ τὴν Μητέρα Ἑλλάδα.

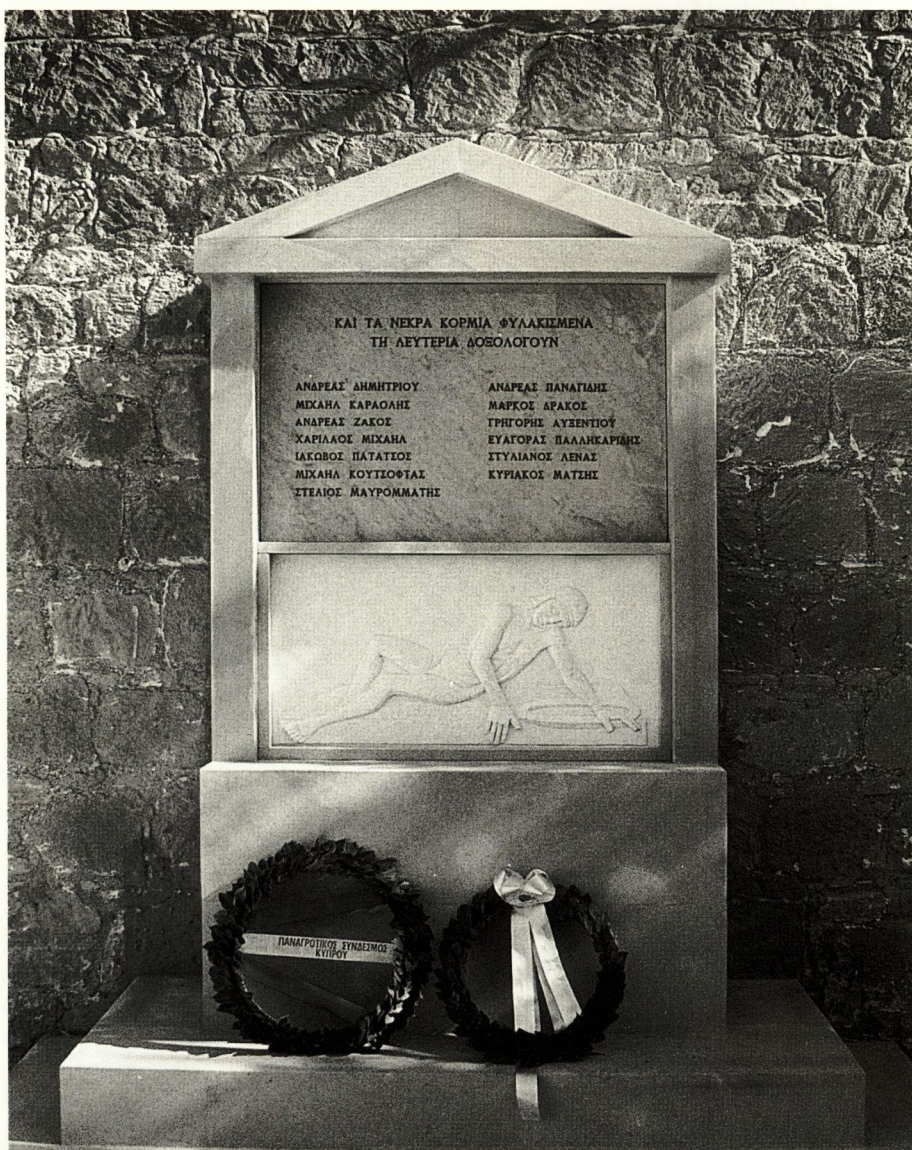

ΤΡΙΣΑΓΙΟΝ ΕΠΙ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ ΤΩΝ ΗΡΩΩΝ

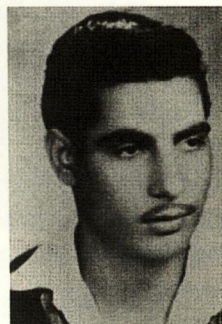
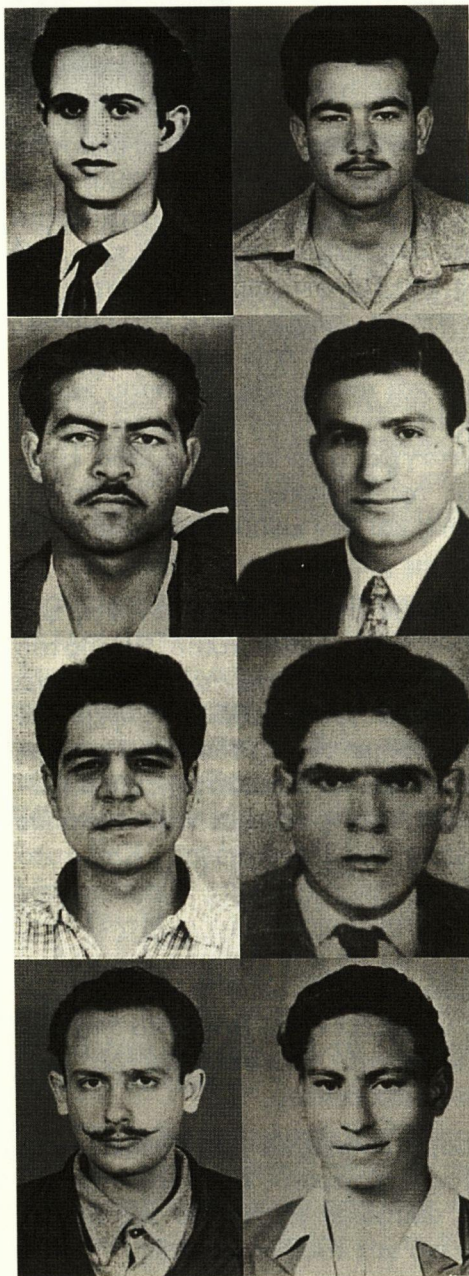
ΟΙ ΗΡΩΕΣ ΤΗΣ ΑΓΧΟΝΗΣ

Ἐκδόση (1996) τοῦ Συμβουλίου Ἱστορικῆς Μνήμης
Ἄγωνα ΕΟΚΑ 1955-1959 «ΟΙ ΗΡΩΟΜΑΡΤΥΡΕΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ»
τῆς Παναγιώτας Ψιλλίτα-Ἰωάννου

Απαχονισθέντες

*Των αθανάτων το κρασί
το' βρετε σεις και πίνετε.
Ζωή σε σας ο θάνατος
κι' αθάνατοι θα μείνετε.*

Ευαγόρας Παλληκαρίδης

Μιχαλάκης Καραολής

Γεννήθηκε στο Παλαιχώρι, της επαρχίας Λευκωσίας, στις 13 Φεβρουαρίου 1933.

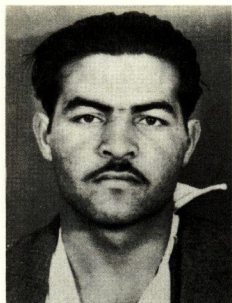
Απαγχονίστηκε στις 10 Μαΐου 1956 στις Κεντρικές Φυλακές Λευκωσίας.

Γονείς : Σάββας και Παναγιώτα Καραολή
Αδέλφια : Ανδρέας, Ελένη, Μαρούλα, Νίκη

Ο Μιχαλάκης Καραολής τελείωσε το δημοτικό σχολείο Παλαιχωρίου και αποφοίτησε από την Αγγλική Σχολή Λευκωσίας. Ήταν κυβερνητικός υπάλληλος και εργαζόταν στο Τμήμα του Φόρου Εισοδήματος. Εντάχθηκε στις τάξεις της ΕΟΚΑ πριν από την 1η Απριλίου 1955, στην ομάδα του Πολύκαρπου Γιωρκάτζη και πρόσφερε ποικίλες υπηρεσίες στον αγώνα. Έλαβε μέρος στη διανομή της πρώτης προκήρυξης του Διγενή. Δούλεψε στο τμήμα πληροφοριών της Οργάνωσης, στη μεταφορά και απόκρυψη οπλισμού και ανέλαβε βομβιστικές επιθέσεις εναντίον του εχθρού σε καίρια σημεία της Λευκωσίας. Στη συνέχεια κατατάχθηκε στην πρώτη ομάδα εκτελεστικού Λευκωσίας. Ως απόφοιτος της Αγγλικής Σχολής έκανε παρέα με αγγλόπαιδες, έπαιζε μαζί τους και δεν κινούσε σε κανένα την υποψία ότι ήταν μέλος της ΕΟΚΑ.

Στις 28 Αυγούστου 1955 ανέλαβε με τον συναγωνιστή του Ανδρέα Παναγιώτου την εκτέλεση του αστυνομικού Ηρόδοτου Πουλλή, στενού συνεργάτη των Άγγλων. Ο Παναγιώτου διέφυγε, ενώ ο Καραολής καταζητήθηκε και συνελήφθη, καθώς μεταφερόταν στην περιοχή Κερύνειας, για να ενωθεί με την ομάδα του Γρηγόρη Αυξεντίου. Προσήχθη στο δικαστήριο και καταδικάστηκε σε θάνατο στις 28 Οκτωβρίου 1955, παρόλο που η σφαίρα που σκότωσε τον Πουλλή προερχόταν από το όπλο του Παναγιώτου. Και αυτό το γνώριζαν οι Άγγλοι. Προσπάθειες για οργάνωση δραπετεύσής του, πριν την εκτέλεσή του, δεν τελεσφόρησαν και ο Μιχαλάκης Καραολής οδηγήθηκε στην αγχόνη μαζί με τον Ανδρέα Δημητρίου στις 10 Μαΐου 1956. Με τις εκτελέσεις αυτές ο νέος Άγγλος κυβερνήτης της Κύπρου Χάρτινγκ ήθελε να δείξει ότι η Βρετανία ήταν αποφασισμένη να διατηρήσει την κυριαρχία της στην Κύπρο, πατάσσοντας κάθε αντίσταση του Κυπριακού λαού.

Το ψυχικό σθένος και η ελληνική παλληκαριά που επέδειξαν οι Μιχαλάκης Καραολής και Ανδρέας Δημητρίου, ανεβαίνοντας απτόητοι στο ικρίωμα της αγχόνης, ανύψωσε το γόητρο της ΕΟΚΑ και δημιούργησε ηρωικό προηγούμενο για τους αγωνιστές.

Ανδρέας Δημητρίου

Γεννήθηκε στο χωριό Άγιος Μάμας, της επαρχίας Λεμεσού, στις 18 Σεπτεμβρίου 1934.

Απαγχονίστηκε στις 10 Μαΐου 1956 στις Κεντρικές Φυλακές Λευκωσίας.

Γονείς : Δημήτρης και Ευδοκία Βασιλείου

Αδέλφια : Σάββας και Ελένη

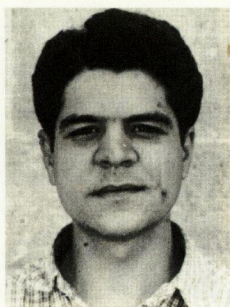
Ετεροθαλή αδέρφια : Αγγέλα και Σούλα

Ο Ανδρέας Δημητρίου αποφοίτησε από το δημοτικό σχολείο Αγίου Μάμαντος και φοίτησε για τρία χρόνια στο Νυκτερινό Γυμνάσιο Αμμοχώστου. Εργάστηκε αρχικά σε κατάσταση εκρηκτικών υλών και κυνηγετικών ειδών και αργότερα στον αγγλικό στρατό. Υπήρξε Γραμματέας της Συντεχνίας των Αχθοφόρων της ΣΕΚ στην Αμμόχωστο. Διακρινόταν για την εργατικότητα, την πρωτοβουλία και την ευσυνειδησία του. Εντάχθηκε από τους πρώτους στη δύναμη της ΕΟΚΑ και έδρασε με τις ομάδες Αμμοχώστου, επεκτείνοντας τη συμμετοχή του και στο εκτελεστικό.

Το μυαλό του συνεχώς μηχανευόταν τρόπους να αναπτύξει δραστηριότητα. Επιστέγασμα της δράσης του ήταν η αρπαγή των όπλων μέσα από τις στρατιωτικές αποθήκες του λιμανιού της Αμμοχώστου, στις αρχές Δεκεμβρίου 1955, αμέσως μετά την εκφόρτωσή τους και προτού μεταφερθούν και τακτοποιηθούν. Τα όπλα προωθήθηκαν σε διάφορες ανταρτικές ομάδες, οι οποίες μέχρι τότε ήταν εφοδιασμένες σχεδόν μόνο με κυνηγετικά. Ο Διγενής εξέφρασε την πλήρη ικανοποίησή του για τη δράση του αυτή.

Μετά από απόπειρά του να εκτελέσει τον Άγγλο πράκτορα Τέυλορ, τον οποίο και τραυμάτισε, ο Ανδρέας βρέθηκε αντιμέτωπος με ένοπλους στρατιώτες που φρουρούσαν τον Τέυλορ. Πρόταξε εναντίον τους το όπλο του, το οποίο όμως έπαθε εμπλοκή και οι στρατιώτες τον συνέλαβαν, αφού τον πλήγωσαν. Καταδικάστηκε σε θάνατο και μαζί με το Μιχαλάκη Καραολή ήταν οι πρώτοι που απαγχονίστηκαν.

"Το μόνο που λυπούμαι είναι που δεν θα προλάβω να δω την Κύπρο μας ελεύθερη", ήταν τα τελευταία του λόγια προς τη μάνα του, λίγες ώρες πριν από τον απαγχονισμό του. "Στο καλό, γιε μου, και να έχεις θάρρος ως το τέλος", ήταν η απάντησή της.

Ιάκωβος Πατάτσος

Γεννήθηκε στη Λευκωσία την 1η Ιουλίου 1934.

Απαγχονίστηκε από τους Άγγλους στις Κεντρικές Φυλακές Λευκωσίας στις 9 Αυγούστου 1956.

Γονείς : Ανδρέας και Ροδού Πατάτσου
Αδελφή: Χλόη

Ο Ιάκωβος Πατάτσος τελείωσε το δημοτικό σχολείο "Ελένιο" στη Λευκωσία και ήταν απόφοιτος της Σχολής Σαμουήλ. Εργαζόταν ως γραφέας στον Οίκο Παρασκευαΐδη. Ήταν μέλος της Ο.Χ.Ε.Ν. και εντάχθηκε στον Αγώνα πριν από το 1955. Με την έναρξη του αγώνα κατατάχθηκε σε ομάδες ρίψης βομβών και αργότερα στο εκτελεστικό Λευκωσίας. Λόγω όμως των θρησκευτικών του πεποιθήσεων προβληματιζόταν να λάβει μέρος σε εκτελέσεις. Η δράση του στον αγώνα συνταυτιζόταν με τη θρησκεία και ό,τι έκαμνε το έκαμνε, επειδή πίστευε ότι και η ελευθερία είναι δώρο του Θεού.

Τον Ιανουάριο του 1956 συνεργάστηκε με το Σταύρο Στυλιανίδη και άλλα στελέχη της ΕΟΚΑ στην κατασκευή και τοποθέτηση βόμβας στις 20 Μαρτίου 1956 στο κρεβάτι του Κυβερνήτη Χάρτινγκ. Στις 23 Απριλίου 1956 ανέλαβε με το συναγωνιστή του Γεώργιο Παλαιολόγο την εκτέλεση ενός προδότη αστυνομικού, εναντίον του οποίου έγινε και προηγουμένως ανεπιτυχής απόπειρα. Η επίθεση έγινε έξω από τον κεντρικό αστυνομικό σταθμό Σεραγίου Λευκωσίας. Η προσπάθεια απέτυχε και ο Ιάκωβος, που έπεσε από το ποδήλατό του, βρέθηκε στο στόχαστρο Τούρκου ειδικού χωροφύλακα. Δεύτερος Τούρκος αστυνομικός, ο Νιχάτ Βασίφ, άρπαξε τον Ιάκωβο, οπότε ο Παλαιολόγος πυροβόλησε θανάσιμα τον Νιχάτ και τον ελευθέρωσε. Στη συνέχεια όμως το πλήθος των Τουρκοκυπρίων που προσέτρεξε τον ακινητοποίησε και συνελήφθη. Ο Παλαιολόγος κατέφυγε στο αντάρτικο και ο Πατάτσος κατηγορήθηκε για την εκτέλεση του Νιχάτ και οδηγήθηκε στην αγχόνη.

Κατά τη διάρκεια της ολιγόμηνης κράτησής του στα κελιά των μελλοθανάτων τόνωνε με τη θρησκευτική του πίστη τους άλλους κατάδικους, δημιουργώντας ατμόσφαιρα κατάνυξης και πνευματικής ανάτασης. Η βαθιά του θρησκευτικότητα αντανακλάται και στην τελευταία του επιστολή προς τη μητέρα του, στην οποία έγγραφε: "Αγαπημένη μου μητέρα, Χαίρε. Ευρίσκομαι μεταξύ αγγέλων. Το πνεύμα μου φτερουγίζει γύρω από το θρόνο του Κυρίου. Θέλω να χαίρεις όπως κι εγώ..."

Ανδρέας Ζάκος

Γεννήθηκε στο χωριό Λινού, της επαρχίας Λευκωσίας, στις 12 Νοεμβρίου 1931.

Σε νεαρή ηλικία μετοίκησε με την οικογένειά του στη Λεύκα.

Απαγχονίστηκε στις 9 Αυγούστου 1956 στις Κεντρικές Φυλακές Λευκωσίας.

Γονείς : Χαρίλαος και Αφροδίτη Ζάκου

Αδέλφια : Γεώργιος, Αδόλφος, Αστέρω, Ευρούλα

Ο Ανδρέας Ζάκος φοίτησε στο δημοτικό σχολείο Λεύκας και στο Παγκύπριο Γυμνάσιο Λευκωσίας και αποφοίτησε από την Ελληνική Σχολή Σολέας. Από παιδί του άρεσε να μελοποιεί στίχους, εκφράζοντας έτσι το πηγαίο μουσικό αίσθημα που τον διέκρινε.

Ήταν αγνός και ενθουσιώδης ιδεολόγος. Φιλοσοφούσε τη ζωή, λέγοντας ότι, αν είναι να προσφέρει ο άνθρωπος τη ζωή του για τα πιστεύω του, αξίζει να το κάνει ενόσω είναι νέος.

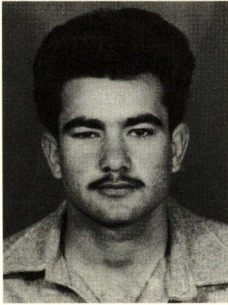
Εργαζόταν ως σχεδιαστής στην Κυπριακή Μεταλλευτική Εταιρεία. Αγωνίστηκε σκληρά για τα δίκαια των εργαζομένων και πέτυχε, με τις προσπάθειές του, να συντονίσει τις δραστηριότητες των εθνοκοφρώνων σωματείων των γύρω χωριών για εθνική δράση. Η εθνική του προσφορά ξεκίνησε αμέσως μετά το 1950 με ενέργειες που αποσκοπούσαν στην τόνωση του εθνικού φρονήματος του λαού.

Ο μεγαλύτερός του αδελφός Γεώργιος υπήρξε ένας από τους πυρήνες της ΠΕΟΝ, μια από τις προεπαναστατικές ενέργειες της οποίας ήταν και η δολιοφθορά στα ηλεκτροφόρα καλώδια της Αρχής Ηλεκτρισμού, με αποτέλεσμα τη συσκότιση της Λευκωσίας και τη διάλυση των εορταστικών εκδηλώσεων για τη στέψη της βασίλισσας Ελισάβετ στο Κυβερνείο το Μάιο του 1953. Ο Γιώργος προσπαθούσε να κρατήσει μακριά από τα μυστικά της Οργάνωσης τον φλογερό αδελφό του Ανδρέα, ο οποίος όμως εντάχθηκε στην ΕΟΚΑ με το ξεκίνημα του αγώνα και όργωσε την περιοχή Λεύκας-Πύργου, ετοίμασε κρησφύγετα και στρατολόγησε άνδρες ως μέλη της ΕΟΚΑ. Για να μπορεί απερίσπαστα να προσφέρει τις υπηρεσίες του στον αγώνα, ο Ανδρέας κατέφυγε σε ανταρτική ομάδα στην περιοχή της Γαληνής, όπου επιδόθηκε σε αναγνωρίσεις στόχων για μελλοντικές επιθέσεις και δολιοφθορές, σύμφωνα με οδη-

γίες του Αρχηγού Διγενή. Στην επίθεση της 15ης Δεκεμβρίου 1955 στην τοποθεσία Μερσινάκι, κατά την οποία έπεσε ο Χαράλαμπος Μούσκος, ο Ανδρέας Ζάκος συνελήφθη πληγωμένος μαζί με το Χαρίλαο Μιχαήλ, καταδικάστηκαν σε θάνατο και απαγχονίστηκαν στις Κεντρικές Φυλακές Λευκωσίας μαζί με τον Ιάκωβο Πατάτσο.

Ως τελευταία χάρη, πριν από τον απαγχονισμό του, ζήτησε και άκουσε μουσική Μπαχ και Μπετόβεν. Γράφει σχετικά στον αδελφό του Γιώργο:

"Η ώρα του θανάτου πλησιάζει, μα στην ψυχή μας φωλιάζει ηρεμία. Τη στιγμή αυτή ακούμε την Ηρωική Συμφωνία του Μπετόβεν. Στη θέση που βρισκόμαστε τώρα ούτε με το μικροσκόπιο δεν μπορούμε να ανακαλύψουμε πού υπάρχει τραγωδία στο θάνατο..."

Χαρίλαος Μιχαήλ

Γεννήθηκε στο χωριό Γαληνή, της επαρχίας Λευκωσίας, στις 9 Φεβρουαρίου 1935.

Απαγχονίστηκε στις Κεντρικές Φυλακές Λευκωσίας, στις 9 Αυγούστου 1956.

Γονείς: Μιχαήλ Θεοχάρους και Αφροδίτη Μιχαήλ
Αδέλφια: Γιάγκος, Χατζηχαμπής, Ηλίας, Ανδρέας, Μαρία

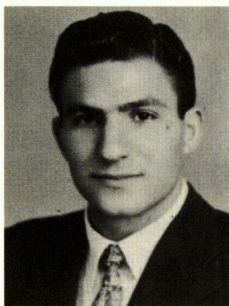
Ο Χαρίλαος Μιχαήλ τελείωσε το δημοτικό σχολείο Γαληνής και εργαζόταν στην Κυπριακή Μεταλλευτική Εταιρεία. Εντάχθηκε στον αγώνα της ΕΟΚΑ και υπηρέτησε μαζί με τα αδέρφια του και τον πατέρα του. Είχαν διασυνδέσεις με την ανταρτική ομάδα του Μάρκου Δράκου.

Ήταν αχώριστος φίλος και στενός συνεργάτης του Ανδρέα Ζάκου με τον οποίο κατέφυγε στο αντάρτικο στις 17 Νοεμβρίου 1955, επανδρώνοντας ανταρτική ομάδα στην περιοχή Γαληνής, αφού είχαν στο μεταξύ κατασκευάσει κρησφύγετα και λημέρια στην ορεινή αυτή περιοχή. Σε ένα μήνα, στις 15 Δεκεμβρίου 1955, η ομάδα τους συνενώθηκε με την ομάδα του Μάρκου Δράκου για την ενέδρα στο Μερσινάκι, στο 38ο μίλι του δρόμου Λευκωσίας - Κάτω Πύργου, κοντά στους αρχαίους Σόλους. Στην επίθεση οι ήρωες της ΕΟΚΑ Χαρίλαος Μιχαήλ, Ανδρέας Ζάκος, Χαράλαμπος Μούσκος και Μάρκος Δράκος, μαζί με τέσσερις άλλους συναγωνιστές τους, βρέθηκαν αντιμέτωποι με τον εμπειροπόλεμο ταγματάρχη Κουμπ του αγγλικού στρατού και το δεκανέα Μόρουμ, ο οποίος σκοτώθηκε. Σκοτώθηκε επίσης και ο Χαράλαμπος Μούσκος. Ο Ανδρέας Ζάκος συνελήφθη βαριά τραυματισμένος. Μαζί του συνελήφθη και ο Χαρίλαος Μιχαήλ, ο οποίος δεν θέλησε να εγκαταλείψει τραυματισμένο το φίλο του. Και οι δυο τους καταδικάστηκαν σε θάνατο και εκτελέστηκαν μαζί με τον Ιάκωβο Πατάτσο την Πέμπτη, 9 Αυγούστου 1956.

Το βράδυ της Τετάρτης, 8 Αυγούστου, λίγες μόνο ώρες πριν από την εκτέλεσή του, καλοδέχτηκε τη μάνα και τον πατέρα του στις Κεντρικές Φυλακές Λευκωσίας με το τραγούδι "Εύπνα καημέ-νε μου Ραγιά" και τους αποχαιρέτησε με αυτά τα λόγια:

"Έχω το θάρρος να πατήσω την αγχόνη, πατέρα. Εσύ, μάνα, να το έχεις ευχαρίστηση και να το κρατείς καύχημα που πεθαίνω για την πατρίδα."

Το ψυχικό σθένος με το οποίο αντιμετώπισε το θάνατο φαίνεται και στις δυο του επιστολές που έγραψε λίγο πριν από την εκτέλεσή του στις 7 και 8 Αυγούστου 1956.

Στέλιος Μαυρομάτης

Γεννήθηκε στο χωριό Λάρνακας της Λαπήθου, της επαρχίας Κερύνειας, στις 15 Νοεμβρίου 1932.

Απαγχονίστηκε στις Κεντρικές Φυλακές Λευκωσίας, στις 21 Σεπτεμβρίου 1956.

Γονείς: Χριστόφορος και Ελένη Μαυρομάτη
Αδέλφια: Μαρία, Ειρήνη, Κώστας

Ο Στέλιος Μαυρομάτης τελείωσε το δημοτικό σχολείο στο χωριό του και την Εμπορική Σχολή Σαμουήλ στη Λευκωσία. Εργάστηκε για δυο χρόνια στον αγγλικό στρατό στο Σουέζ και στη συνέχεια εργαζόταν στο αγγλικό αεροδρόμιο Λευκωσίας ως γραφέας μέχρι τη σύλληψή του. Ήταν μέλος της επιτροπής των σωματείων ΣΕΚ και ΘΟΙ στο χωριό του, στην ίδρυση των οποίων πρωτοστάτησε ο πατέρας του.

Με την έναρξη του αγώνα εντάχθηκε στην ΕΟΚΑ και πήρε μέρος σε επιχείρηση δολιοφθοράς εναντίον αεροπλάνων των Άγγλων. Συνέβαλε επίσης ουσιαστικά στη συλλογή των κυνηγετικών όπλων από ιδιώτες στην περιοχή Λευκωσίας. Έδρασε ιδιαίτερα στην περιοχή των οδών Λήδρας και Ονασαγόρου, την οποία οι Άγγλοι είχαν ονομάσει "μίλι του θανάτου". Μεταξύ των συνεργατών του ήταν και ο ξάδελφός του Ευαγόρας Παλληκαρίδης. Στενοί συνεργάτες του στη μεταφορά και απόκρυψη οπλισμού, καθώς και στη φιλοξενία και φυγάδευση καταζητούμενων προσώπων ήταν και οι γονείς και τα αδέλφια του.

Σε μια ανεπιτυχή επίθεση του ίδιου και των δυο συναγωνιστών του εναντίον του Άγγλου σμηνία Νόρμαλ Άλφρεντ και του αεροπόρου Λώρενς Ληθ της βρετανικής βασιλικής αεροπορίας στην οδό Αγίου Παύλου στον Άγιο Δομέτιο Λευκωσίας, ο Στέλιος Μαυρομάτης ανακόπηκε κατά την αποχώρηση από Άγγλο κάτοικο της περιοχής και συνελήφθη από τους δυο Άγγλους αεροπόρους. Καταδικάστηκε σε θάνατο και απαγχονίστηκε μαζί με τους Ανδρέα Παναγίδη και Μιχαήλ Κουτσόφτα. Αξιοζήλευτο είναι το θάρρος με το οποίο αντιμετώπισε την εκτέλεσή του και το οποίο ο ίδιος περιγράφει στις δυο τελευταίες του επιστολές.

Σε έρευνες που έκαμαν Άγγλοι στρατιώτες στο πατρικό του σπίτι, μετά την εκτέλεσή του, εκπυρσοκρότησε το όπλο ενός στρατιώτη πληγώνοντας την αδελφή του Μαρία στη σπονδυλική στήλη και καθηλώνοντάς την από τα 27 της χρόνια σε αναπηρική καρέκλα.

Μιχαήλ Κουτσόφτας

Γεννήθηκε στο Παλαιομέτοχο, της επαρχίας Λευκωσίας, στις 12 Νοεμβρίου 1934.

Απαγχονίστηκε από τους Άγγλους στις Κεντρικές Φυλακές Λευκωσίας στις 21 Σεπτεμβρίου 1956.

Σύζυγος: Ευγενία Κουτσόφτα

Γονείς: Κυριάκος και Ελένη Κουτσόφτα

Αδέλφια: Κώστας, Ολυμπιάδα, Πέτρος,

Άννα, Παρασκευή

Ο Μιχαήλ Κουτσόφτας αποφοίτησε από το δημοτικό σχολείο Παλαιομετόχου και εργαζόταν σε νηματοουργείο ως βαφέας. Με την έναρξη του αγώνα προσφέρθηκε να υπηρετήσει στις τάξεις της ΕΟΚΑ. Λόγω όμως της αριστερής ιδεολογίας του, αλλά και του ότι ήταν ορφανός από πατέρα και είχε τη μικρή του αδελφή ανύπανδρη, υπήρχαν επιφυλάξεις. Τελικά η σταθερή και αμετακίνητη επιμονή του έπεισε τον ιερέα Παλαιομετόχου Παπα-Λευτέρη να τον ορκίσει.

Η πρώτη του δράση ήταν η ύψωση της ελληνικής σημαίας στην κορυφή των ευκαλύπτων στο κέντρο του χωριού του, την οποία κατέβαζαν οι Άγγλοι. Ένα βράδυ έκοψε, με τον φίλο του Ανδρέα Παναγίδη, τα κλαδιά των ευκαλύπτων, για να μην μπορούν οι στρατιώτες να κατεβάσουν τη σημαία. Εκείνοι έκοψαν τα θεόρατα δέντρα από τη ρίζα.

Ο απαγχονισμός του Καραολή και του Δημητρίου αναστάτωσαν τον Κουτσόφτα τόσο πολύ που εγκατέλειψε τη δουλειά του και για μερικές μέρες κατόπτευε το αεροδρόμιο Λευκωσίας, όπου στάθμευαν Άγγλοι στρατιώτες, αναζητώντας τόπο και τρόπο να ανταποδώσει το πλήγμα. Σε συμβουλές της μάνας του να προσέχει, απάντησε:

"Για την ελευθερία της Κύπρου μας όλοι ανοίξαμε τα στήθη, μητέρα".

Στις 16 Μαΐου, έξι μέρες μετά την εκτέλεση του Καραολή και του Δημητρίου, αφού πέρασε από τον Παπα-Λευτέρη και του ζήτησε να σταθεί προστάτης της αδελφής του, αν τυχόν συλληφθεί, έφυγε με τους φίλους του Ανδρέα Παναγίδη και Παρασκευά Χοιροπούλη, για το χώρο του αεροδρομίου Λευκωσίας, όπου επιτέθηκαν και σκότωσαν τον Άγγλο σημηναγό Πάτρικ Τζων Χέιλ μέσα στο γραφείο του. Καταδιώχθηκαν και συνελήφθησαν από αγγλικά στρατεύματα. Ο Μιχαήλ Κουτσόφτας και ο Ανδρέας Παναγίδης εκτελέστηκαν μαζί με τον Στέλιο Μαυρομμάτη στις 21 Σεπτεμβρίου 1956. Ο Χοιροπούλης, επειδή ήταν ανήλικος, καταδικάστηκε σε ισόβια φυλάκιση.

Ανδρέας Παναγίδης

Γεννήθηκε στο χωριό Παλαιομέτοχο, της επαρχίας Λευκωσίας, στις 30 Ιανουαρίου 1934.

Απαγχονίστηκε στις Κεντρικές Φυλακές Λευκωσίας στις 21 Σεπτεμβρίου 1956.

Σύζυγος: Γιαννούλα Ανδρέα Παναγίδη

Παιδιά: Αριστείδης, Δέσπω και Αυγή

Γονείς: Γρηγόρης Παναγή και Δέσποινα Χατζηκυριάκου Παναγή

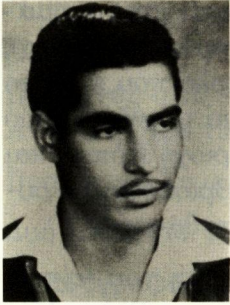
Αδέλφια: Μαρία, Άννα, Κυριάκος

Ο Ανδρέας Παναγίδης τελείωσε το δημοτικό σχολείο Παλαιομέτοχου και εργαζόταν στην κουζίνα του αγγλικού στρατού στο αεροδρόμιο Λευκωσίας. Με την έναρξη του αγώνα προσφέρθηκε να υπηρετήσει στις τάξεις της ΕΟΚΑ, μαζί με το φίλο του ήρωα Μιχαήλ Κουτσόφτα. Η σταθερή και αμετακίνητη επιμονή τους έπεισε τον ιερέα Παλαιομέτοχου Παπα-Λευτέρη να τους ορκίσει.

Η πρώτη δράση του Παναγίδη ήταν η ύψωση της ελληνικής σημαίας. Σε έρευνα που έκαμε Άγγλος στρατιώτης στην τσάντα του, στον τόπο της εργασίας του, αμέσως μετά την εκτέλεση των Καραολή και Δημητρίου, βρήκε μια ελληνική σημαία και ζήτησε από τον Ανδρέα να του σκουπίσει με αυτή τα παπούτσια του. Τόση ήταν η προσβολή που ένωσε ο Ανδρέας, ώστε ήλθε στα χέρια μαζί του κτυπώντας τον άγρια. Όταν πήγε στο σπίτι, έστειλε τη γυναίκα του και του έφερε τα περιστροφά του που της είχε δώσει να του κρύψει. Την επομένη, όταν πήγε στη δουλειά του στο αεροδρόμιο, μαζί με το Μιχαήλ Κουτσόφτα και έναν άλλο αγωνιστή, επιτέθηκαν και σκότωσαν τον Άγγλο σημεναγό Πάτρικ Τζων Χέιλ μέσα στο γραφείο του. Συνελήφθησαν και καταδικάστηκαν σε θάνατο. Απαγχονίστηκαν και οι δυο με το Στέλιο Μαυρομάτη.

Συγκλονιστικός ήταν ο τρόπος με τον οποίο αντιμετώπισε το θάνατο τόσο ο ίδιος όσο και οι δικοί του, που τον αποχαιρέτησαν με το τραγούδι στα χείλη και με τα χέρια ψηλά, σε μια θερμή εξαποστάσεως χειραψία. "Τι τιμή στο παλικάρι..." βροντοφώναξε ο πατέρας του. Τα πατριωτικά τραγούδια των τριών μελλοθανάτων και των άλλων φυλακισμένων δόνησαν τις φυλακές.

Ανεκτίμητης αξίας κληρονομιά άφησε στα παιδιά του "ένα τιμημένο όνομα", όπως ο ίδιος τους έγραψε λίγα λεπτά μετά την εκδοποίηση, ότι χαράματα της Παρασκευής, 21 Σεπτεμβρίου 1956, θα οδηγείτο στην αγχόνη.

Ευαγόρας Παλληκαρίδης

Γεννήθηκε στο χωριό Τσάδα, της επαρχίας Πάφου, στις 27 Φεβρουαρίου 1938.

Απαγχονίστηκε ξημερώματα της 14ης Μαρτίου 1957, στις Κεντρικές Φυλακές Λευκωσίας.

Γονείς: Μιλτιάδης Παλληκαρίδης και Αφροδίτη Παπαδανιήλ

Αδέλφια: Ελευθέριος, Ανδρέας, Γεωργία, Μαρούλα

Ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης φοίτησε στο δημοτικό σχολείο Τσάδας και στη Νεοφύτειο Αστική Σχολή Κτήματος. Συνέχισε τις σπουδές του στο Ελληνικό Γυμνάσιο Πάφου. Παιδί πολύ προικισμένο, μας άφησε ένα πλούσιο πνευματικό έργο. Η δράση του για απελευθέρωση της Κύπρου άρχισε τον Ιούνιο του 1953 κατά τους εορτασμούς για τη στέψη της Βασίλισσας Ελισάβετ. Κατέβασε από τα προπύλαια του σταδίου της πόλης την αγγλική σημαία και πρωτοστάτησε στην οργάνωση μεγάλης διαδήλωσης, με αποτέλεσμα τη ματαίωση των εορτασμών.

Όταν οι συλληφθέντες σχετικά με το πλοιάριο Άγιος Γεώργιος μεταφέρονταν στο δικαστήριο, ο Ευαγόρας με είκοσι φίλους του όρμησαν εναντίον των αστυνομικών, για να τους αποσπάσουν από τα χέρια τους. Στις 22 Ιουνίου 1955 ηγήθηκε της ομάδας επίθεσης εναντίον του δικαστηρίου Πάφου και στη συνέχεια εναντίον του Άγγλου Διοικητή Κρην Μπέη.

Τον Αύγουστο του 1955, σε εκδρομή του στην Ελλάδα, του δόθηκε η ευκαιρία να ενημερωθεί για τη χρήση όπλου και κατόρθωσε να φέρει μαζί του ένα περίστροφο. Το Νοέμβριο του 1955, σε μαθητική διαδήλωση, κτύπησε Άγγλους στρατιώτες ελευθερώνοντας από τα χέρια τους συμμαθητή του. Συνελήφθη και διατάχθηκε να παρουσιαστεί σε δίκη στις 6 Δεκεμβρίου. Για να αποφύγει την καταδίκη κατέφυγε στη μονή Αγίου Νεοφύτου την προηγούμενη της δίκης και ενώθηκε με την ανταρτική ομάδα της περιοχής στην τοποθεσία Άπτης, μεταξύ Κισσόνεργας - Τάλας. Μετά τα γεγονότα αυτά επικηρύχθηκε με το ποσό των 5.000 λιρών. Το Μάρτη του 1956 προωθήθηκε σε κρησφύγετο στο δάσος κοντά στο χωριό Λυσός προς την περιοχή Άγιος Γεώργιος. Πήρε μέρος σε πολλές επιθέσεις και δολιοφθορές εναντίον των Άγγλων στην περιοχή αυτή.

Το βράδυ της 18ης Δεκεμβρίου 1956, σε μια μετακίνηση της ομάδας του από την περιοχή του Σταυρού της Ψώκας προς την περιοχή της Λυσού, βρέθηκε αντιμέτωπος με αγγλική περίπολο που εκινείτο με σβησμένες τις μηχανές των οχημάτων, στο δρόμο μεταξύ Λυσού και Σταυρού της Ψώκας κοντά στη Λυσό, στην περιοχή Κόπες, και συνελήφθη κρατώντας όπλο τύπου μπρεν, το οποίο βρισκόταν σε συντήρηση μέσα σε γράσο. Καταδικάστηκε για τούτο σε θάνατο.

Στο δικαστή που του ανακοίνωσε την καταδίκη του, είπε : "Ξέρω ότι θα με κρεμάσετε. Ότι έκαμα, το έκαμα ως Έλλην Κύπριος που αγωνίζεται για την Ελευθερία του".

Είναι ο τελευταίος που ανέβηκε στο ικρίωμα της αγχόνης.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος από την Πρόεδρο του Συμβουλίου Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959 (Σ.Ι.Μ.Α.Ε) κ. Κλαίρη Αγγελίδου . . .	5
Προλογικό Σημείωμα του Πατρός Παπαντώνη Ερωτοκρίτου . . .	9
Δύο λόγια για το βιβλίο αυτό από το Μενέλαο Χριστοδούλου .	11
Γιατί έγραψα τας αναμνήσεις μου	13
Οι Απαγχονισθέντες Μιχαήλ Καραολής και Ανδρέας Δημητρίου	21
Τετάρτη της Διακαινησίμου Εβδομάδος	25
10 Μαΐου 1956	31
9 Αυγούστου 1956	43
21 Σεπτεμβρίου 1956	53
Ευαγόρας Παλληκαρίδης	59
ΟΙ ΗΡΩΕΣ ΤΗΣ ΑΓΧΟΝΗΣ	69
Μιχαλάκης Καραολής	72
Ανδρέας Δημητρίου	73
Ιάκωβος Πατάτσος	74
Ανδρέας Ζάκος	75
Χαρίλαος Μιχαήλ	77
Στέλιος Μαυρομμάτης	78
Μιχαήλ Κουτσόφτας	79
Ανδρέας Παναγίδης	80
Ευαγόρας Παλληκαρίδης	81

Τυπώθηκε
στο τυπογραφείο Θεόπρες Λτδ
Τηλ.: 22 730404